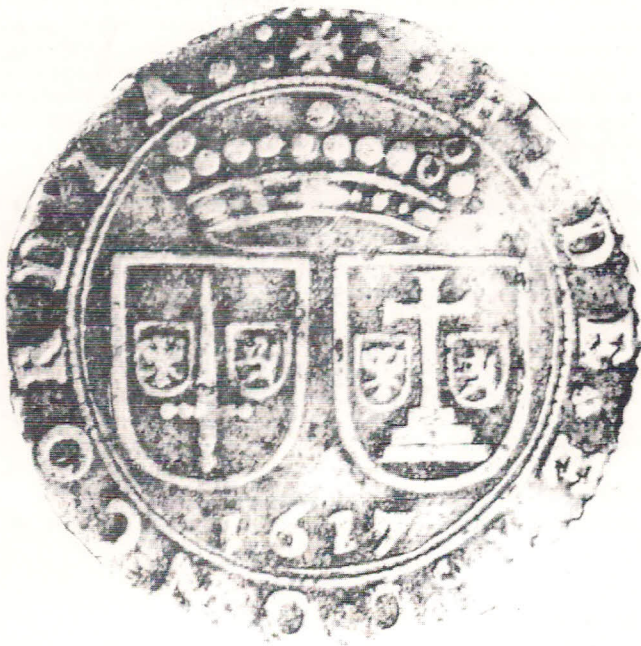

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:

Leden: € 15 - Steunende leden: € 22 - Beschermende leden: € 33

Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliotheecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem

tel. en fax 09 360 19 04

e-mail: Geert.vBockstaele@worldonline.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirk.vandeperre@belgacom.net

E-mail vereniging: landvanaalst@wol.be

Website: <http://users.skynet.be/sky39205/lva.html>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre

Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

DE GERAARDSBERSGE OORKONDERS VAN 25 FEBRUARI 1381 (Deel 2) *

Prosopografische en zegelkundige identificatie-elementen voor een sociale stratificatie

*Marcel COCK
Geert VAN BOCKSTAELE*

A. LIJST VAN OORKONDERS

11. Bulleghem, Adriaen van (Bulghem, Bullighem) [1]

Adriaen van Bulleghem bezit in de straat tussen de Oude Brug en de Dutse nog in 1374 een grote eigendom, waarvoor hij niet minder dan 30 deniers aan grafelijke rechten betaalt. Bovendien heeft hij in dezelfde straat ook nog een goed van **Jan Gheylinch** verworven, dat belast is met een grafelijke cijns van 10 deniers en 1 obool (ARA., 45.282, f° 1v). Mogelijk is hij reeds vóór 1395 overleden; al zijn eigendommen zijn in dat jaar in handen van Jan van den Broucke, die nog steeds de 40 deniers en 1 obool aan de graaf betaalt (ARA., 45.283, f° 2r).

Zijn verwantschap met de familie van Bulleghem blijkt uit de gelijkenis van Adriaens wapenzegel met het zegel van **Raesse van Bulleghem** [2]. In tegenstelling tot zijn naamgenoten Claus, **Jan** en **Raesse** echter is Adriaen als vertegenwoordiger van het patriciërs-geslacht van de familie van Bulleghem ternauwernood bij het politieke leven in de stad betrokken; alleen bij het zegelen van de oorkonde van 25 februari 1381 is hij politiek bedrijvig geweest [3].

* 'Deel 1' van deze bijdrage met bronnenopgave en de gebruikte afkortingen verscheen in het tweede nummer van deze jaargang: Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 153-167.

- [1] De oorsprong van de familienaam dient wellicht in verband te worden gebracht met het toponiem Bulleghem te Voorde/Idegem, waar de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen een hof en een watermolen had; voor die bezittingen aldaar zie o.m. E. SOENS, De abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen. Haar pachthoven en molens, Aalst, 1914, p. 154-168.
- [2] Voor de beschrijving van deze wapenzegels zie infra 'B. Zegelkundig album', nrs. 11-13.
- [3] De identificatie van deze Adriaen van Bulleghem, de Geraardsbergse oorkonder van 25 februari 1381, met Adriaen van Bulleghem, schepen van het naburige dorp Smeerebbe in 1363 en 1394 (SMB., 98 en 155; GAUBL., 1949, p. 141) en die in 1396 met zijn vrouw Lijsbet 12 schellingen betaalt als buitenpoorter van Geraardsbergen te Smeerebbe (BROUW., p. 59), lijkt ons op zijn minst gewaagd.

12. Bulleghem, Jan van

Als zoon van Claus (Coel) en misschien als kleinzoon van Wouter kon Jan van Bulleghem voorbestemd zijn voor een politieke loopbaan. Wouter van Bulleghem, die al in 1305 schepen is in de stad, kan zijn grootvader zijn (SAG., 111). En van Claus, Jans vader, is in elk geval bekend dat hij tussen 1337 en 1367 minstens achtmaal schepen is geweest in Geraardsbergen en zo dertig jaar lang een topfunctie in de stadspolitiek heeft vervuld. Hij heeft het schepenamtb o.m. waargenomen met **Heinric Bosscaert** (1358), **Symoens de Pelic** (1354), **Adriaen de Ruwe** (1353 en 1367), **Symoens de Ruwe** (1358), **Mattheus van den Noekerstocke** (1355 en 1357), **Raesse van Bulleghem** (1367) en **Godevert van Lammersvelde** (1359) (SMB., 118; OPSOM., 214-215 en GAUBL., 1949, p. 141).

De politieke loopbaan van Jan van Bulleghem is echter ook beperkt gebleven tot zijn optreden als oorkonder in 1381. Wel is hij op een bijzondere manier bij het verloop van de Zesjarige Oorlog in Geraardsbergen betrokken [4]: als lakenkoopman verkoopt hij aan de Geraardsbergenaars, die met Lodewijk van Male mee optrekken, een partij laken, waarvan ze kaproenen maken; in 1392/1393, wanneer Jan al overleden is, moeten zijn erfgenamen Jan van Lathem en Pieter van der Scueren nog 4 pond ontvangen voor die lakenlevering van tien jaar tevoren [5].

Het ouderlijk huis van Jan van Bulleghem staat in 1330 in de Vlieguitstraat (GAUBL., 1950, p.161); in 1374 betaalt zijn vader Claus er voor zijn grote eigendom 26 deniers aan grafelijke rechten [6] (ARA., 45.282, f° 8v). Beatrijs, Claus' weduwe, leeft nog in 1397 (GAUBL., 1949, p. 141).

[4] Over deze oorlog zie o.m. M. COCK- G. VAN BOCKSTAELE, Een adempauze in de Zesjarige Oorlog. De Geraardsbergse burgers doen een knieval voor Lodewijk van Male, in het eerste nummer van deze jaargang: Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 6-21.

[5] De oudst bewaarde stadsrekening van Geraardsbergen (1392-1393) vermeldt onder het hoofdstuk van de achterstallige schulden: 'Item betaelt bij bevelene van scepenen janne van lathem ende pieteren van der scueren als oere van janne van bulleghem van lakene dat de goede liede van der poert cochten van den welken zij capprune maechten in dorloghe doe men voer gheroutsberghe was betaelt in minderinghen 4 pond' (f° 15v) en verder ook onder het hoofdstuk van de schulden die de stad schuldig blijft: 'Item blijft de poert sculdich janne van lathem ende pieteren van der scueren oere van janne van bulleghem van lakene daer de goede liede van der poert die met mijn heere van vlaenderen, wiens ziele gode ziin moete, ute waren ende voer de poert capprune maechten 4 pond' (f° 32v).

De stadsrekening vermeldt nog meer achterstallige betalingen uit de oorlogsperiode: zo o.m. ook de vermelding van de vredesonderhandelingen van 1385 te Doornik, waar abt Lieven Vranx van de Geraardsbergse Sint-Adriaansabdij aanwezig was: 'Item betaelt min heere den abt van sente adriaens van coste die hi dede te dornic doe men daer traitierde van den payse van vlaendren ter beden van der wet ende den goeden lieden van der poert alsoet blijkt bij quitanse xx pond' (f° 15v).

[6] De Vlieguitstraat is de huidige Gentsestraat.

13. Bulleghem, Raesse van

Raesse van Bulleghem behoort als mogelijke zoon/neef van Claus of kleinzoon van Wouter wellicht al tot de derde generatie van deze familie, die in de stadspolitiek actief is. Ook hij kent zoals Claus een politieke loopbaan die tussen 1356 en 1390 meer dan dertig jaar overspant (ABG., 123; SAG., 162, 188-195; SMB., 109, 118, 124; COCK, p. 40-42; OPSOM., 214). Hij heeft er al die tijd **Heinric Bosscaert** (1358, 1387), **Gillis de Broedere** (1389, 1390), **Jan de Hagemutere** (1390), **Symoens de Pelic** (1358), **Symoens de Ruwe** (1356, 1358), **Gheeraert Pinte** (1387), **Mattheus van den Noekerstocke** (1390), **Cornullis van der Scueren** (1387), **Jan van Gavere** (1361), **Lieven Vranx** (1390) en **Goesiin Waeytop** (1387, 1390) als collega's. Bovendien is hij in 1372 ook nog ontvanger van het hospitaal in de stad (HOSP., 1, 228).

Reeds in 1354 verkoopt Raesse aan Jan de Langhe een jaarlijkse erfrente van 13 pond par., die bezet is op een weide in Sint-Jans-Hemelveerdegem. Hij heeft te Geraardsbergen eigendommen liggen aan de Markt en in de Grote Putsemeistraat, waarvoor hij in 1374 in totaal 26 deniers en 1 tournoois aan grafelijke cijnzen moet betalen [7] (ARA., 45.282, f° 12r en 13v); ook in Sint-Martens-Lierde bezit hij een erf, dat nog in 1396 bewoond wordt door Gillis Meinke (BROUW., p. 37). In 1395 is Raesse al overleden; Jacop de Steekere heeft zijn goed op de Markt overgenomen en de erfgenamen van Raesse hebben zijn eigendom in de Grote Putsemeistraat in bezit. Ook een niet nader omschreven goed, dat Raesse in Schendelbeke of Sint-Antelinks verworven had, is nu door zijn erfgenamen overgenomen (ARA., 45.282, f° 18r, 20v en 36r).

14. Crane, Symoens de (Craen, Cranen) [8]

Symoens de Crane is de eerste vertegenwoordiger van zijn familie, die in het politieke leven van de stad doordringt. Familieleden van hem hebben wel al leidinggevende functies gehad in de naburige dorpen Deftinge, Sint-Maria-Lierde en Sint-Martens-Lierde, maar niet in Geraardsbergen zelf: zo wordt Jan de Crane, Symoens vader (?), in 1344, 1351, 1362 en 1366 als schepen van Sint-Maria-Lierde, Sint-Martens-Lierde of van de heer van Zottegem vernoemd [9] (ABG.,

[7] De Grote Putsemeistraat, in de volksmond nog steeds de Putsemeistraat, is nu officieel de Buizemontstraat.

[8] A. Schrever (SCHREV., 1, p. 27) rangschikt de naam 'Crane' onder de grafie 'Kraen'.

[9] Een Gillis de Crane, zoon van Jan, is in 1402 schepen van Deftinge (SMB., 164). Reeds in 1330/1333 worden Jan de Crane, een mersnier, Gillis de Crane en Symoens de Crane met eigendommen in Sint-Maria-Lierde vermeld (GAUBL., 1950, p. 162). De hier samen met Jan aangehaalde Gillis en Symoens zijn wellicht generatiegenoten van Jan en dus niet Gillis, de zoon van Jan, of Symoens, de oorkonder van 1381.

128; SAG., 148; SMB., 69 en 94 (SMB., 164). De familie de Crane woont nochtans zeker al sinds 1347 in de stad; Jan de Crane heeft een huis in de Kloosterstraat en de eigendom bestaat nog in 1374 [10] (SAG., 152; ARA., 45.282, f° 16v). Hij behoort wellicht tot de gilde van merseniërs of marktkramers (GAUBL., 1950, p. 162) [11].

Symoën de Crane zelf schenkt in 1351 aan de kartuizers van Sint-Martens-Bos in Sint-Martens-Lierde 80 roeden grond in erfelijke rente; o.m. Jan de Crane is getuige bij die schenking [12] (SMB., 69). In 1388 is Symoën samen met **Symoën de Haec, Gheeraert Pinte** en **Jan Zoetiin** schepen van de stad (ABG., 142; SMB., 149). In 1374 en ook nog in 1395 woont hij in de straat van de Oude Brug naar de Dutse; hij moet 30 deniers aan grafelijke cijns betalen voor zijn eigendom; ook betaalt hij 15 deniers en 2 obolen grafelijke rechten voor andere goederen, die in de omgeving van de stad te Goeferdinge, Sint-Martens-Lierde en Nederboelare liggen. Tevens is hij aan de graaf jaarlijks 4 razieren en 2 viertelen haver schuldig. Vóór 1395 verwerft hij in de straat waar hij woont, nog eigendommen van Jacop en Jan Ascerres, van Pieter de Walsche en van Jan van den Hinde; ook in Sint-Martens-Lierde krijgt hij nog nieuwe gronden in bezit (ARA., 45.282, f° 2v, 24r; 45.283, f° 2r, 2v, 3r, 33v en 38r) [13].

15. Dale, Woutere van den

Woutere van den Dale heeft een eigendom gehad in de Peinstraat. Jan de Boem, een bakker, is er vóór 1395 in het bezit van gekomen en betaalt er slechts 1 denier grafelijke cijns voor (ARA., 45.283, f° 21v).

Woutere heeft ook een lijfrente gekocht op de stad. Op 1 augustus 1392 en op 1 februari 1393 krijgt hij daarvoor telkens 6 pond par. uitbetaald door de stadsontvangers. Van 1397 tot 1399 ontvangt hij op dezelfde dagen telkens 9 pond par. van de stadsontvangers (ARA., 35.231, f° 9v; 35.232, f° 14v en 35.233, f° 16v).

- [10] De Kloosterstraat is eveneens de straat van de Nieuwe Brug naar de Overpoort of de huidige Abdijstraat.
- [11] Over de Geraardsbergse gilden zie o.m. V. FRIS, *Geschiedenis van Geraardsbergen*, Gent 1911, p. 380 e.v.; over de Sint-Nicolaasgilde, waartoe de merseniërs behoorden, zie M. VAN KERCKHOVEN, *Gilden van ambachten en neringen te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, s.d., p. 23.
- [12] Hier is het niet duidelijk of deze Symoën de Crane nog een generatiegenoot van Jan is (broer, neef ?), ofwel reeds Symoën, de mogelijke zoon van Jan en de oorkonder van 1381, is.
- [13] In het begin van de 15de eeuw is Claus de Crane, een zoon van Gillis of van Jan (?), de belangrijkste vertegenwoordiger van de familie. Hij is provisor van het hospitaal en ontvanger en schepen van de stad (1406-1409); zijn zoon Symoën is eveneens schepen van de stad in 1411 (GIERTS, p. 21 en 88). Over een stenen charter van Claus in de Sint-Catharinakerk te Geraardsbergen zie ook M. COCK, *De gedenksteen in de kerk van het Sinte-Catharinacollege te Geraardsbergen*, in: *Het Land van Aalst*, 16, 1964, p. 204-208.

16. Gaffelkin, Jan (Gaffelken, Gaffelkiin) [14]

Jan Gaffelkin, de zoon van Gheeraert, is een lid van de schepenfamilie, die vooral vanaf het laatste decennium van de 13de eeuw en in het eerste kwart van de 14de eeuw het politieke leven in de stad beheerst. Sommige leden van de familie schijnen in oorsprong belangen te hebben in de gilde van de leerlooiers (GAUBL., 1950, p. 162). Niet minder dan zes naamgenoten met schaarse aanduidingen van mogelijke verwantschap en die al dan niet tot dezelfde familie Gaffelkin behoren, zijn bekend gebleven [15].

In elk geval is Jan, de zoon van Gheeraert, samen met **Symoens de Ruwe** in 1373 gezworene van de stad, wanneer de schepenen een geschil tussen de overste van het hospitaal en een van haar pachters helpen bijleggen (HOSP. 2, p. 65). Eventueel is hij het ook die reeds in 1359 betrokken is bij de stichting van een kapelanij in de O.-L.-Vrouwkapel, de huidige Sint-Bartholomeuskerk, op de Markt (RAR., Oud Gemeentearchief Geraardsbergen, 633).

Wellicht is het zelfs aangewezen Jan Gaffelkin, de oorkonder van 1381, te identificeren met Jan Gaffelkin Wolvekin; in 1374 immers, een tijdstip waarop Jan Gaffelkin toch in de stad moet hebben gewoond, worden er als inwoners van de Gaffelstraat vermeld: Jan Gaffelkin Wolvekin met een cijnsplicht van 15 deniers en 2 obolen en verder ook Claus Gaffelkin en zijn zoon Jan, die voor hun respectieve eigendommen 12 deniers en 13 deniers en 1 obool moeten betalen aan de graaf [16] (ARA., 45.282, f° 8r). Ook Gillis Gaffelkin, een familielid (oom, broer ?) die schepen is van de stad in 1351 en meier van de laatbank van de Sint-Adriaansabdij in 1363/1364, woont dan nog aan de Oude Brug [17] (SMB., 68; SAG., 172-173; ARA., 45.282, f° 11r). In 1367 heeft Jan Gaffelkin Wolvekin aan Kateline van Bonte een rente van 10 schellingen par. verkocht op een huis in de Nederste Hunnegemstraat [18] (HOSP. 1, 216).

[14] Naar de familie Gaffelkin werd de Gaffelkinsstraat of huidige Gaffelstraat te Geraardsbergen genoemd; zie ook M. FRANCQ, Toponymie van Geraardsbergen, p. 23-24.

In tegenstelling tot de schrijfwijze 'Gaffelkiin' uit de oorkonde van 1381 nemen wij hier omwille van de eenvormigheid met andere bronnen en publicaties toch de meer gangbare schrijfwijze 'Gaffelkin' over.

[15] R. Opsommer onderscheidt Jan (a), schepen van de stad tussen 1284 en 1297, Jan (b), schepen tussen 1301 en 1312, Jan (c), zoon van Claus, schepen tussen 1313 en 1319; verder zijn er ook nog Jan Gaffelkin - de Witte (a), schepen tussen 1324, en 1335 en Jan Gaffelkin - de Witte (b), schepen in 1338 en 1356 (OPSOM., p. 215). Bovendien wonen er in 1374 in de stad ook nog Jan Gaffelkin Wolvekin en Gaffelkin van den Wayenberg (ARA., 45.282, f° 8r en 16v).

[16] Het cijnsboek van 1374 geeft ook een eigendom van Gillis de Coc aan, die vroeger in het bezit was van Jan Gaffelkin (ARA., 45.282, f° 16v); het cijnsboek van 1395 vermeldt eveneens eigendommen van Pieter Inghels en van Adriaen van Langhersam, die vroeger van Jan Gaffelkin waren (ARA., 45.283, f° 16v en 24v). Het is evenwel niet duidelijk over welke Jan Gaffelkin het hier gaat.

[17] De Oude Brug ligt aan het begin van de huidige Brugstraat over de Dender.

[18] De Nederste Hunnegemstraat is de huidige Gasthuisstraat.

Het ziet er trouwens naar uit dat de familie Gaffelkin als schependynastie na de 14de eeuw uit de stad is verdwenen en dat Jan een van de laatste politieke vertegenwoordigers ervan is geweest.

17. Gaffelkin, Wouter

Wouter Gaffelkin behoort tot de familietak van de Gaffelkins, die sinds het begin van de 14de eeuw de stedelijke gevangenis in Geraardsbergen beheren. Jan Gaffelkin, misschien de vader van Wouter, is reeds amman van de stad in 1337 en 1345 [19] (SAG., 143 en 150-151). Jan bezit een erf in de Steenstraat (GAUBL., 1950, p.162).

Wouter zelf is eveneens amman van de stad en dan in de woelige periode na de Zesjarige Oorlog nog wel. Hij loopt in 1389 en in 1393 boetes op van 20 en van 60 pond par. wegens het ontsnappen van gevangenen (ARA., 13.546, rekeningen van 1389/2 en 1393/1). Reeds in 1379/1380 in volle oorlogstijd ontsnapt er een gedetineerde uit de Geraardsbergse gevangenis; de niet nader genoemde amman, wellicht ook Wouter, krijgt van de hoogbaljuw daarvoor een boete van 72 pond par. opgelegd, waarover er evenwel een vergelijk wordt gemaakt [20] (ARA., 892).

Wouter overlijdt op 31 mei 1394 en wordt begraven in de Sint-Andriesskapel in de Sint-Lucaskerk van de stad; Kerstine, zijn weduwe staat in 1399 samen met **Jacop de Steekere** een eigendom aan de Hoek in erfelijke rente af aan Gheldolf van Brabant [21] (SAG., 209). Andere eigendommen van Wouter en zijn vrouw zijn niet onmiddellijk aan te wijzen. In het cijnsboek van 1374 wordt er slechts een voormalig bezit van de amman, Jan of Wouter (?), in de Peinstraat getaxeed op 14 deniers; het is dan in handen van Jan Smesseman en van Jan de Vos, (ARA., 45.282, f° 15r). Toch woont Wouter in de stad; in 1384 verkoopt Gheeraert Boene aan Jan Gaffelkin, Wouters vader of de hierboven vermelde zoon van Claus (?), een rente van 28 schellingen par., bezet op een huis voor Wouters woning (HOSP. 1, 239).

[19] Over de amman te Geraardsbergen zie V. FRIS, Geschiedenis van Geeraardsbergen, p. 290-291.

[20] De ontsnapte was 'een wijf de welke die van Ghend vinghen doe zij daer laghen ende den amman ghelevert was van die van Ghend... Ende om die redene dat mi (nl. de hoogbaljuw) dochte datter mijns heeren (nl. de graaf) allutterken aen lach ende zij hem (nl. de amman) ontbrac binnen de orloghe, liet ic hem pais maken om lx scilde valent ... 72 p.'

[21] Over zijn grafzerk, zie G. VAN BOCKSTAELE, Het cultureel erfgoed van de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen in woord en beeld. 1096-2002, Geraardsbergen, 2002, p. 171. Kerstine zelf is de dochter van Christiaen en stierf in 1408. De Hoek is het deel van de benedenstad, gevormd bij de hoek tussen de vestingmuur en de Dutspoort (Oudenaardse poort) en de Vlieguitpoort (Gentse poort).

18. Gavere, Jan van (Ghavere)

In het Kwaadstraatken wonen er in 1374 twee Geraardsbergenaars met de naam Jan van Gavere; ze betalen voor hun eigendommen respectievelijk 9 deniers en 6 obolen en 3 deniers en 3 obolen (ARA., 45.282, f° 10r). In 1395 wordt alleen nog de meest vermogende van de twee vermeld; hij woont nog steeds in hetzelfde huis en er is omzeggens geen wijziging in zijn bezit opgetreden (ARA., 45.283, f° 15r). Wie van hun beiden de oorkonder van 1381 is, kan hier niet worden uitgemaakt [22].

Men mag wel aannemen dat Jan van Gavere, die zijn zegel aan de oorkonde van 1381 heeft gehangen, een lakenkoopman is. In 1379/1380 loopt hij immers samen met **Adriaen de Blauwere, Jacop de Steekere en Coel Raes** een boete op van 3 pond par. voor het overtreden van het reglement op de verkoop van laken (ARA., 890). Misschien is hij het die belangen heeft in Gent: een Jan van Gavere uit Geraardsbergen, de zoon van Arnout, betaalt daar in 1365/1366 acht pond groten voor erfenisrechten [23]. Het is bovendien ook mogelijk dat hij in 1361 samen met **Raesse van Bulleghem** schepen is van de stad (ABG., 123).

19. Gheylinch, Jan (Gaylinck, Gheylinck, Ghilins) [24]

Ook Jan Gheylinch is een lid van een Geraardsbergs schepengeslacht, dat vanaf het einde van de 13de eeuw en vooral in de eerste helft van de 14de eeuw enkele opmerkelijke vertegenwoordigers kende [25]. Omdat ook hier meerdere familieleden in dezelfde periode de voornaam Jan hebben is de identificatie van Jan, de oorkonder van 1381, niet zomaar duidelijk [26].

- [22] Ook de heer van Parike draagt in 1350 de naam Jan van Gavere (SMB., 62 en 65).
- [23] 'Jan van Gavere, Arnouts zone van Gheroutsberghe,' wordt vernoemd in de Gentse stadsrekening van 1365/1366; zie D. NICHOLAS - W. PREVENIER, *Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1365-1376)*. Koninklijke Academie van België. Koninklijke Commissie, Brussel, 1999, p. 8.
- [24] Onder de vele varianten in de schrijfwijze van deze familienaam geven wij slechts deze drie basisvarianten aan. A. Schrever noteert ook nog als basisvarianten 'Gailink(s)' en 'Geilink(s)' (SCHREV., I, p. 14).
- [25] De voornaamste vertegenwoordiger van het geslacht is Jan Gheylinch II (ca. 1285-1333), heer van Schendelbeke en raadsheer van de Vlaamse graaf, Lodewijk van Nevers; hij is tevens de stichter van de kartuize van Sint-Martens-Bos te Sint-Martens-Lierde in 1328/1329. Over hem zie ook M. COCK-F. DE CHOU, *Schendelbeke van Prehistorie over Scentabeke tot Heden*. Tentoonstellingscatalogus, Schendelbeke, 1978, p.21-23 en H. DOUXCHAMPS, *Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes*. Ghellinck, in: *Le Parchemin*, 64, 1999, p. 423-437.
- [26] In bijna elke generatie Gheylinchs van de 14de eeuw komen de voornamen Adriaen, Gheeraert, Jan en Raesse meermaals voor. Deze naamdragers in een sluitende genealogie onderbrengen is tot op dit ogenblik nog niet volledig mogelijk geweest. Zie ook H. DOUXCHAMPS, *Les quarante familles belges*, p.432-435, waar een proeve van genealogie van de familie 'Ghellinck' is verschenen, zonder gebruik uiteraard van de nu hier voor het eerst gepubliceerde gegevens.

Uit het grafelijk cijnsboek van 1374 blijkt dat de hier bedoelde Jan wellicht vóór dat jaar in de straat van de Oude Brug naar de Dutse en in de Peinstraat eigendommen heeft gehad; de grafelijke rechten daarop worden in 1374 betaald door **Adriaen van Bulleghem** en door **Jan de Baerbier** (ARA., 45.282, f° 1v en 14v). Anderzijds bezit er in 1374 nog een Jan Gheylinch, die de zoon is van Gheeraert, een aantal goederen in Sint-Martens-Lierde. De familie Gheylinch heeft daar sinds de stichting van de kartuize altijd al politieke en economische belangen gehad; Gheeraert zelf heeft daar een bos in eigendom [27] (ARA., 45.282, f° 21v en 22v). In 1395 woont er in elk geval een Jan Gheylinch op de Markt te Geraardsbergen; hij heeft daar een goed gekocht, dat in 1374 nog van Jan van Edinghen was, en betaalt er 15 deniers voor aan de grafelijke ontvanger. Ook de goederen in de Peinstraat worden nog vermeld, nu als het voormalig bezit van **Jan de Baerbier** en van **Jan Gheylinch** (ARA., 45.282, f° 12v en 45.283, f° 19r en 21v).

Van Gheeraert Gheylinch mag worden aangenomen dat hij schepen is van de stad tussen 1354 en 1367 (OPSOM., 216; COCK, p 41). Van Jan echter is er behalve zijn optreden als oorkonder in 1381 geen andere tussenkomst in het politieke leven van de stad bekend. Misschien is hij het echter wel die in de tweede week van april 1393 aan de stad 17 elzen verkoopt om er goten van te maken, waarin de loden waterleidingsbuizen van de Marbol, de grote fontein op Markt, moeten worden gelegd [28] (ARA, 35.231, f° 25v).

20. Gracht, Heinric van der

Van Heinric van der Gracht is er aan het einde van de 14de eeuw geen woonplaats in Geraardsbergen bekend. Nochtans zou hij in 1391 goederen hebben gehad in de stad (GAUBL., 1949, p. 148). Ook nog in 1426 wordt er in een renteboek van de kartuize van Sint-Martens-Bos een Heinric van der Gracht opgetekend met renteverplichtingen in Geraardsbergen [29].

[27] Over de stichter van de kartuize zie ook 'noot 25'. Volgens het cijnsboek van 1374 woont er in de Katelinenstraat, de huidige Wijngaardstraat, ook een Gheeraert Gheylinch de Nayere (ARA., 45.282, f° 6r).

[28] Een Gheeraert Gheylinch, die in Geraardsbergen pachter is van het korenhuis in 1392, van de stadswaag in 1398 en 1405, van de lakenassise in 1401 en van de huidevetters-assise in 1403 kan ook nog de hier besproken vader van Jan zijn (ARA., 35.231, f° 2v; GIERTS, p. 42, 44 en 99). Er is ook nog een Jan Gheylinch, zoon van een Gheeraert, die ca. 1383 moet zijn geboren en die in het 1ste kwart van de 15de eeuw een drukke administratieve, politieke en commerciële activiteit ontplooit (GIERTS, p. 99-100).

[29] Zie daarvoor V. GAUBLOMME, Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde, in: Het Land van Aalst, 3, 1951, p. 121.

Wellicht heeft de familie Van der Gracht meer belangen in de naburige dorpen Deftinge en Sint-Martens-Lierde dan in de stad zelf [30]. Behalve drie Geraardsbergse schepenen, die allen de voornaam Wouter van der Gracht dragen en die zetelen tussen 1290 en 1333, neemt de familie er geen deel aan het politieke leven (OPSOM., p 217). Een tijdgenoot van Heinric is Jacop van der Gracht, die gehuwd is met Kateline van Waesberghe en vóór 1387 overlijdt; hij woont in 1374 in de straat van de Oude Brug naar de Dutse (ARA., 45.282, f° 1r; SMB., 147 en 150).

B. ZEGELKUNDIG ALBUM [31]

11. Bulleghem, Adriaen van (Bulghem, Bullighem)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., geschonden rand aan de onderste helft.

Voorstelling: in het vijflobbig zegelveld, dat op zijn beurt omgeven is door een driepas, een wapenschild in hermelijn met een Sint-Andriesskruis, beladen met een onduidelijke wapenfiguur.

Legende: S' : ADRIAEN VAN BULLEGEM

[30] Jacop van der Gracht bv. heeft eigendommen in Deftinge en in Sint-Martens-Lierde (SMB., 111, 112 en 141).

[31] De hier weergegeven afbeeldingen van de zegels dragen de nummers 4561 tot 4570 van het Centre Historique des Archives Nationales. Atelier de Photographie van de afdeling 'Sigillographie' van de 'Archives Nationales' in Parijs, waar het copyright van de foto's berust.

12. Bulleghem, Jan van

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., geschonden rand aan de onderste helft.

Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild met een hamei, drie verkorte dwarsbalken

Legende: * S' IAN : : VAN : BULLEGHEM

13. Bulleghem, Raesse van

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., ongeschonden.

Voorstelling: in een drielobbig zegelveld met in elke lob gotisch traceerwerk een wapenschild van hermelijn met een Sint-Andrieskruis.

Legende: * RAESSE VAN BULLEGHEM

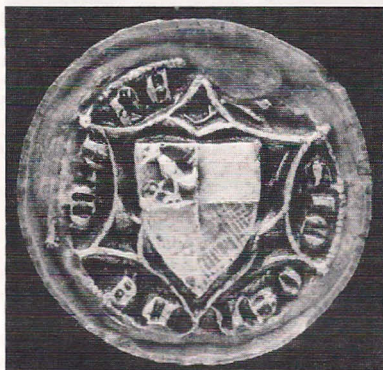

14. Crane, Symoen de (Craen, Cranen)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., geschonden rand aan de bovenste zijde.

Voorstelling: in een drielobbig zegelveld, op zijn beurt omgeven door een zespas, een wapenschild, gevierendeeld met in het eerste kwartier een vogel, het tweede en derde kwartier effen, in het vierde kwartier een onduidelijke wapenfiguur (eveneens een vogel?).

Legende: [S'] SIMOEN DE CRANE

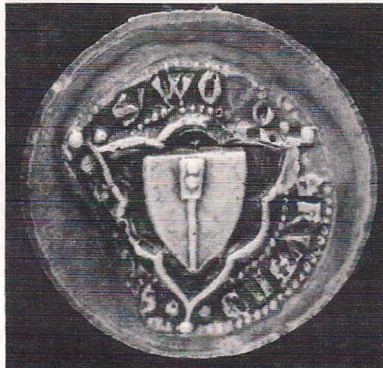

15. Dale, Woutere van den

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., geschonden rand aan de linkerzijde.

Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een drielobbig zegelveld waarin een wapenschild met een schandpaal, beladen met twee bezanten of penningen.

Legende: S' WOUTER VAN D[EN DALE]

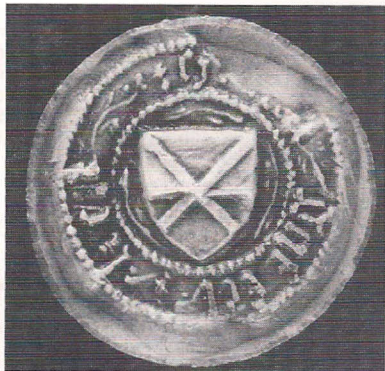

16. Gaffelkin, Jan (Gaffelkiin)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., geschonden rand rechts bovenaan.

Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild, doorsneden, met een Sint-Andrieskruis over alles heen.

Legende: S' [IAN] GAFFEL : KEN

17. Gaffelkin, Wouter (Gaffelken, Gaffelkiin)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 19 mm., geschonden rand bovenaan.

Voorstelling: in het drielobbig zegelveld een wapenschild met uitgeschulpt Sint-Andrieskruis over alles heen.

Legende: S' [W]OUTER GAFFELKIN

18. Gavere, Jan van (Ghavere)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 19 mm., ongeschonden.

Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild met een zeslobbige bloem.

Legende: + S' IAN VAN GAVERE

19. Gheylinch, Jan (Gaylinck, Gheylinck, Ghilins)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., geschonden aan de linkerhelft.

Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een tweepas, binnenin met een parelzoom; daarin een wapenschild, hellend en met uitgeschulpt omboordsel, beladen met drie kepers; het schild getopt met een helm, getralied en gehecht; als helmteken twee hoornen rond een bolvormige vaas met vier gestileerde lelies (?).

Legende: S' + IAN GAILINC [32].

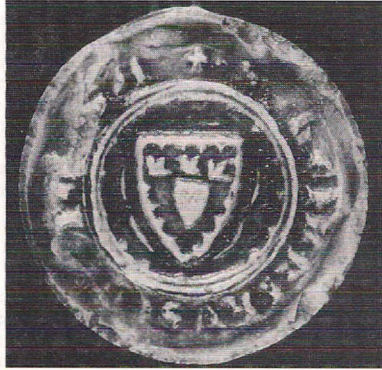
[32] Het zegel met het wapen ook al bij Claus, Jan en Gheeraert Ghellinck, zie J. DE RAADT, *Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants*, Brussel, I, 1897, p. 484 en H. DOUXCHAMPS, *Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes*. Ghellinck, p. 436-437. De Raadt geeft o.m. als helmteken voor het wapen aan 'deux cornes de chievre, soutenant ensemble un éventail de sept plumes de coq'.

20. Gracht, Heinric van der

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 22 mm., geschonden aan de linkerhelft.

Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild met uitgeschulpt borduursel en een effen hartschild; het schildhoofd beladen met drie merletten, eendjes zonder bek of poten.

Legende: + S' HEINRIKUS V[AN DE]R G[RACH]T

M. Cock
Pijlekaart 103
9506 Schendelbeke

G. Van Bockstaele
Bevegemstraat 14
9620 Zottegem

ENKELE NIEUWE GEGEVENS OVER DE OUDSTE HEREN VAN NINOVE, STEENHUIZE EN ERPE

Dirk VAN DE PERRE

Inleiding

Onze recente studies van het Ninoofse *Liber Miraculorum* (verder LM) en van de oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden van de Ninoofse abdij [1] hebben ons niet allen een aantal nieuwe gegevens opgeleverd over de oudste heren van Ninove, maar ook over die van Steenhuize en Erpe, die met het Ninoofse huis verwant waren.

Naast de oorkonden en het LM maakten we eveneens gebruik van het Ninoofse *Obituarium*, waaraan de eerste hand tussen 1185 en 1188 schreef [2]. De meeste nieuwe gegevens haalden we evenwel uit de *Chronotaxis* van Godfried Van Elshout [3]. Aan dit werk werd in 1652 begonnen door de Ninoofse abdijsarchivaris. Het bestond oorspronkelijk uit twee delen [4]. Alleen deel 1 is bewaard gebleven. Van Elshout heeft alle toenmalig beschikbare gegevens over de abdijsgeschiedenis per jaar gerangschikt. Zijn eerste deel loopt van 1097 tot 1197 en telt 184 folio's. Naast het bronnenmateriaal dat wij ook nu nog ter beschikking hebben, gebruikte Godfried van Elshout twee bronnen die thans verdwenen zijn, maar die uitzonderlijk veel gegevens bevatten over de oudste schenkingen aan de Ninoofse abdij: een perkamenten annex van het *Martyrologium* [5] en het *Liber A* [6]. We weten dit omdat Van Elshout, die zeer secuur te werk ging, meestal vermeldt uit welke bron hij zijn gegevens heeft geput.

- [1] A.J. BIJSTERVELD en D. VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek en de Stichtingsgeschiedenis van de Ninoofse Abdij*, Leuven, 2001; D. VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden van de Ninoofse abdij (1138-1167)*, in: *Analecta Premonstratensia* 77, 2001, p. 54-93. Dit artikel brengt een kritische bespreking van de drie oudste bisschoppelijke en de drie oudste grafelijke oorkonden van de Ninoofse abdij, alsmede van de oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167. In bijlage worden vier oorkonden tekstkritisch heruitgegeven: Bijlage 1, oorkonde van Nikolaas van Kamerijk van 1138; Bijlage 2, oorkonde van Nikolaas van Kamerijk van 1139; Bijlage 3 oorkonde van Nikolaas van Kamerijk van 1165; Bijlage 4, oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167.
- [2] BEVEREN, RIJKSARCHIEF (verder BRA), *Abdij Ninove* (verder AN), nr. 8.
- [3] BRA, AN, nr. 5. Godfried Van Elshout was een zeer ontwikkeld man. Hij overleed op 14 april 1666. Voor een korte biografie, zie D. VAN DE PERRE, *Nogmaals het toponiem Loois te Zandbergen*, in: *Het Land van Aalst*, 52, 2000, p. 286-287.
- [4] Volgens een 18de-eeuwse inventaris van het abdijsarchief; BRA, AN, nr. 84, f° 430 bestonden er twee delen. Deel 1 was voltooid op 10 april 1653 (zie notitie f° 183).
- [5] BRA, AN, nr. 5, f. 8v°, 9 (in *qua dona coheredes et participes consenserunt ut habentur in notis post antiquum martyrologium expressa*), 23, 25, e.v.
- [6] BRA, AN, nr. 84, f° 429: *Registrum bonorum coenobii de Ninive flandrorum notatum littera A*. Door Van Elshout steeds geciteerd als *Liber A* (BRA, AN, nr. 5, f° 15, 16 e.v.).

De aanwezigheid van een beknopt *Liber donationum* (boek met de opsomming van schenkingen) in het *Martyrologium* is niet zo verwonderlijk. Recent heeft A.J. Bijsterveld het gebruik van een kapittelboek aangetoond in de kloosters van de Lage Landen in de 12de eeuw [7]. Het kapittelboek fungeerde als draaiboek voor de liturgie die zich elke ochtend in het kapittel na de priem afspeelde. Het bevatte gewoonlijk drie onderdelen: het *Martyrologium* (boek van de martelaren, of verzameling van korte biografische notities over de heilige van de dag), het *Obituarium* (Dodenboek, met de namen van de weldoeners en de overleden kloosterlingen genoteerd op hun sterfdag zodat ze elk jaar in de gebeden van de in het kapittel verzamelde gemeenschap gememoreerd konden worden) en de *Regula*, waaruit elke dag een stukje werd voorgelezen. In dat kapittelboek werden vaak ook de oudste schenkingen opgetekend, zodat ook aan de schenkers ervan kon herinnerd worden. Te Ninove bestond zo een kapittelboek. We beschikken nog steeds over het originele exemplaar, dat tussen 1185 en 1188 ten tijde dat Damiaan in het scriptorium actief was, geschreven is. In één lederen band zijn thans nog drie teksten verenigd: het *Martyrologium*, het *Obituarium*, de *Regula Augustini* en enkele gebeden (gebruikt bij de inkleding) [8]. De Regel van Augustinus is niet meer volledig, wat erop wijst dat er katernen verdwenen zijn. Ook de perkamenten annex met regesten van schenkingen, waarnaar Van Elshout verwijst, ontbreekt. In 1652 werd een nieuw *Obituarium* gemaakt [9]. Dit betekent dat in de periode waarin de Chronotaxis geschreven werd het oude kapittelboek in onbruik geraakte. Vandaar dat Van Elshout het kapittelboek als ‘*antiquum*’ bestempelt.

Van Elshout beschikte dus over meer archiefmateriaal dan wij nu. Meestal citeert hij uit zijn bronnen vrij letterlijk en hij heeft grote aandacht voor de datum, de plaats van de schenking en de namen van de getuigen. Toch voegt hij in zijn citaten vaak eigen interpretaties toe, die niet altijd gemakkelijk van de eigenlijke bron te onderscheiden zijn. Zo noemt hij bijvoorbeeld bisschop Nikolaas I van Kamerijk ‘Nikolaas Claret’, een naam, die pas in latere bronnen als de naam van de bisschop opduikt, maar die nooit in de eigentijdse bronnen zelf voorkomt [10]. Als hij in de oorkonde van Gerard II van Grimbergen uit 1150 (zie

[7] A.J. BIJSTERVELD, The Commemoration of Patrons and Gifts in Chronicles from the Diocese of Liège, Eleventh-twelfth Centuries, in: *Revue bénédictine* 109, 1999, p. 208-254, inzonderheid p. 218-221.

[8] De drie boeken zijn van dezelfde hand, geschreven ten tijde van Damiaan onder het abbatiaat van Arnold (1185-1190). Voor het Dodenboek kunnen we bepalen dat het geschreven werd tussen 1185 en 1188 (zie BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 21-24).

[9] BRA, AN, nr. 11. Dit werd op verzoek van abt De Neve geschreven door Franciscus Charité.

[10] BRA, AN, nr. 5, f° 6 en 9. Zie ook D. VAN DE PERRE, De datum van de bisschopswijding van Nikolaas van Chièvres (1136-1167) en de gevolgen voor de datering van zijn oorkonden, in: *Het Land van Aalst*, 47, 1995, p. 143-156.

Bijlage 4) bij de naam van Gerard I van Ninove noteert ‘*comes stabuli et socer ejus*’, lijkt dit een toevoeging van Van Elshout te zijn en niet iets wat in de bronnen zelf staat [11]. Eenzelfde vermoeden geldt voor enkele gegevens over de oudste heren van Ninove. Zo noemt hij Ermengarde van Melden een tante van Gerard I [12]. We moeten dus de schitterende bron die de *Chronotaxis* Van Elshout is toch met de nodige voorzichtigheid en kritische zin gebruiken!

In zijn monumental werk *De Vlaamse adel vóór 1300* behandelt E. Warlop zowel de huizen van Ninove als van Steenhuize en Erpe [13]. We confronteren onze nieuwe gegevens met zijn schema's en kunnen zijn genealogieën op vele punten aanvullen en corrigeren. We behandelen volgens zijn stramien elke naam afzonderlijk en brengen als synthese drie genealogische tabellen (Bijlagen 1, 2 en 3) waarin de samenhang van de namen verduidelijkt wordt.

0. Een Gerard I van Ninove vóór 1100?

Warlop start de genealogie van de Ninoofse heren met een Gerard I, de stalmeester, die in 1089 en 1093 vermeld wordt. Van deze Gerard wordt in de bronnen niet gezegd dat hij ‘van Ninove’ is. Warlop veronderstelt dit wel, omdat later Amalrik II van Ninove eveneens stalmeester was en de naam Gerard bij de Ninoofse heren nadien nog voorkomt [14]. We wijzen er echter op dat niet de naam Gerard, maar Amalrik het meest kenmerkend is voor het oudste Ninoofse herengeslacht en dat de functie van stalmeester in die tijd nog niet erfelijk was, zoals Warlop zelf ook opmerkt. Die titel impliceert dus geen familie- verwantschap. Trouwens op het moment dat de naam van die Gerard, stalmeester, voorkomt, weten we met zekerheid dat Amalrik I heer van Ninove was. We vinden het dus volkomen speculatief de naam van deze Gerard met Ninove te verbinden. Samen met Vangassen laten we de genealogie van de heren van Ninove beginnen [15] met Amalrik I en nemen de door Warlop geponeerde Gerard I van Ninove niet in onze lijst van Ninoofse heren op.

[11] Ibidem, f° 22.

[12] Ibidem, f° 9: *avia et amita Ermengarde*.

[13] E. WARLOP, *De Vlaamse Adel vóór 1300*, Handzame, 1968 en *The Flemish Nobility before 1300*, Kortrijk, 1976. Wij gebruiken de bijgewerkte Engelse versie. Voor Ninove, zie p. 1016-1017 en voor Steenhuize p. 1199.

[14] Ibidem, p. 167-168, 230-233 en 1016-1017.

[15] H. VANGASSEN, *De geschiedenis van Ninove II*, Ninove, 1959, p. 12 en 40-41.

1. Amalrik I van Ninove (1078)

Deze heer wordt bij naam één keer vermeld in een oorkonde van 1078, samen met zijn zoon met dezelfde naam [16]. Van hem wordt niet gezegd dat hij stalmeester is. Zijn naam wordt eveneens bevestigd door het LM: *principes Ninivenses, Amelricus et filius eius Amelricus* [17]. Amalrik I liet tenminste drie kinderen na: Amalrik II, Ermengarde en Ermentrude (zie verder nrs. 2, 3 en 4)

2. Amalrik II van Ninove (1078-1118/1119)

Dit is ongetwijfeld de meest succesvolle Ninoofse heer geweest. Hij wordt reeds in 1078 genoemd, samen met zijn vader [18]. Hij droeg de titel van 'grafelijk stalmeester' [19]. Dit was één van de hoogste grafelijke ambten en een belangrijke militaire post. Het wijst op een speciale relatie tussen de Ninoofse heren en de Vlaamse graven.

Ninove was immers, samen met Okegem en Herlinkhove een direct leen van de Vlaamse graven. Wanneer Ninove een leen van de graven geworden is, is niet geweten. Vermoedelijk waren de Ninoofse heren grootgrondbezitter vóór de inlijving van de streek tussen Dender en Schelde bij het graafschap Vlaanderen. We veronderstellen dat na 1050 de Ninoofse heren leenman van de graaf werden en dat als tegenprestatie Amalrik II tot grafelijk stalmeester is bevorderd. Ninove kreeg een versterkte militaire functie ter bewaking van de nieuwe landsgrens. Herlinkhove kwam in 1115 door ruil in handen van graaf Boudewijn VII (1111-1119) en werd vervolgens in leen gegeven aan de Ninoofse heren [20]. Volgens het LM hadden de Ninoofse heren ook te Okegem het dominium ten tijde van Boudewijn III van Aalst (1097-1127) [21]. In 1295 werd het leen Ninove-Herlinkhove door de heren aan de graaf

[16] WARLOP, *The Flemish Nobility*, p. 1017

[17] BIJSTERVELD en VAN DE PÉRRE, *Het Mirakelboek*, p. 76.

[18] WARLOP, *The Flemish Nobility*, p. 1017

[19] Bevestigd zowel in de *Historia fundationis* (BIJSTERVELD en VAN DE PÉRRE, *Het Mirakelboek*, p. 134) als in de bisschoppelijke oorkonden van 1138 en 1165 (VAN DE PÉRRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden*, Bijlage 1 en 3).

[20] Voor de oorkonde van 1115, zie F. VERCAUTEREN, *Les Actes des comtes de Flandre 1071-1128*, Brussel, 1928, p. 159-161. De leenafhankelijkheid blijkt duidelijk uit de grafelijke oorkonde van 1142 (TH. DE HEMPTINNE en A. VERHULST, *De oorkonden der graven van Vlaanderen* (juli 1128-sept. 1191): Band 1: *Regering van Diederik van de Elzas* (juli 1128-17 jan. 1168), Brussel, 1988, p. 113-114.

[21] BIJSTERVELD en VAN DE PÉRRE, *Het Mirakelboek*, p. 76: *Okengem, que ad dominum de Ninive pertinebat*.

verkocht, Okegem bleef buiten die verkoop [22].

In de 12de eeuw waren de heren van Ledeberg-Pamel leenmannen van de Ninoofse burcht [23], in de 13de eeuw zijn er elementen die wijzen op een afhankelijkheid van Denderwindeke (van de heerlijkheid zelf of alleen van bepaalde lenen?) van dezelfde burcht [24]. De Ninoofse heren bezaten het allodium Roeselaar te Sint-Antelinks. De verspreiding van hun invloed wijst op een oorspronkelijk groot domein, dat zich uitstrekte langs weerszijden van de Dender. Het oude hof van de heren lag op de huidige Graanmarkt. Vermoedelijk onder Amalrik II werd het heerlijke centrum verplaatst naar de rechteroever van de Dender, waar een versterkte burcht werd gebouwd, vlak bij de grens met Brabant. Die burcht wordt voor het eerst vermeld in 1127/1128 [25].

Amalrik II nam deel aan de eerste kruistocht (1096-1099) en bracht vandaar relieken mee (o.m. die van het Kruis). Waarschijnlijk verwierf onder zijn bewind de parochiekerk de relieken van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus [26]. Om de roem van de kerk te vergroten is door hem in 1114/1116-1118/1119 een klein seculier kapittel gesticht [27]. Van deze instelling bezaten de Ninoofse heren de *advocatia* (het werelds toezicht).

Als het LM zegt dat de heren van Ninove in roem en kracht konden wedijveren met de groten van hun tijd is dat niet overdreven [28]. Met Amalrik II bereikte het prestige van de Ninoofse heren een hoogtepunt. Dat het Ninoofse geslacht tot de machtigste van Vlaanderen gerekend werd, bewijzen de huwelijken (met het huis van Petegem en met

- [22] L.A. WARNKÖNIG, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahre 1305*, bd.2, afd. 2, Tübingen, 1837, p. 168-169. Ninove-Herlinkhove werd door Godfried van Viane en zijn zoon Filips verkocht aan graaf Gewijde en expliciet omschreven als een grafelijk leen: *si avant ke nous les teniemes de nostre chier et amei signeur (= de graaf) desseus dit, hors mis Ekengheem...* Okegem behield de familie van Perwez als heren en werd een leen van de Ninoofse burcht. Ook VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove II*, p. 17 lijkt van oordeel dat Okegem tot 1295 met het Ninoofse herengeslacht verbonden was. H. VAN ISTERDAEL, *De heren van (en in) de heerlijkheid Okegem*, in: *Mededelingen Heemkring Okegem*, 22, 1997, p. 1-35, inzonderheid p. 3-7, is een andere mening toegedaan.
- [23] Dit blijkt duidelijk uit de Ninoofse oorkonden, bv. deze uit 1182, waar Gerard van Grimbergen, heer van Ninove, expliciet de dominus (overheer) van Walter Hawel, heer van Ledeberg, genoemd wordt (J.-J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre, II*, Brussel, 1841, p. 781).
- [24] Denderwindeke was zeker in de 14de eeuw een leen van de burcht. Of dit ook vroeger het geval was is niet duidelijk. Het is wel zeker dat in 1237 Otto II van Wedergrate, heer van Denderwindeke, omwille van een schoofrecht op 97 bunder land leenman van de burcht was (RIJSEL, *Archives départementales du Nord, Série H 59*, nr. 97, oorkonde 68. Voor de leenaafhankelijkheid, zie ook VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove II*, p. 16-17 en D. VAN DE PERRE, *Geschiedenis van Denderwindeke II*, in: *Het Land van Aalst*, 44, 1992, p. 57-61, waar ik de veronderstelling maak dat de heerlijkheid Denderwindeke pas ca. 1356 een leen van de burcht werd.
- [25] G. VANDE WINKEL, *Over de oorsprong van de Stad Ninove (tot ca. 1100)*, in: *Het Land van Aalst* 48, 1996, p. 203.
- [26] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 76.
- [27] B. MEIJNS, *Aken of Jeruzalem? Het ontstaan en de hervorming van de kanonikale instellingen in Vlaanderen tot circa 1155*, Leuven, 2000, p. 851-852.
- [28] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 76.

dat van Grimbergen). Vanaf de graven Diederik (1128-1168) en Filips van de Elzas (1157-1191) begon het Ninoofse strategische belang te verminderen en traden de steden Aalst en Geraardsbergen meer op de voorgrond [29].

Amalrik II was gehuwd met Meinsuende [30]. Zij hadden tenminste twee kinderen: Gerard I en Ida (zie verder nrs. 5 en 6).

3. Ermengarde van Ninove / Melden (1139)

Ermengarde van Melden wordt door Van Elshout de tante van Gerard I langs vaderszijde genoemd [31]. Ze was dus de zuster van Amalrik II. Zij schonk aan de abdij het Hof te Nederwijk nabij de parochiekerk met het omliggende land en gronden en het bos te Ruisbroek [32]. Naar haar persoon wordt anoniem verwezen in de bisschoppelijke oorkonde van 1139 (*quedam domina*), als de bezitster van het Hof te Nederwijk en als degene van wie Gerard I de erfenis ontvangt [33]. Zij moet, gelet op haar naam, gehuwd geweest zijn met een heer van Melden (bij Oudenaarde) [34]. Aangezien Gerard I haar bezittingen erft, moet zij kinderloos gestorven zijn, omstreeks 1139 [35].

4. Ermentrude van Ninove / Steenhuize (1139)

Volgens Van Elshout was Ermentrude de zuster van Ermengarde en de moeder van Amalrik I van Steenhuize [36]. Zij wordt bij naam genoemd in de bisschoppelijke oorkonde van 1139 samen met haar kinderen [37]. Zij was mede-erfgenaam van het Ninoofse patrimonium en diende in te stemmen met de schenking ervan aan de abdij: het gaat om

[29] Iwein van Aalst trouwde met Lauretta, de dochter van graaf Diederik. Hij speelde een beslissende rol in het aan de macht brengen van de Elzassers in 1128 (R. VAN CAENEGEM en A. DEMYTTENAERE, *De moord op Karel de Goede*, Leuven, 1999, p. 45). Geraardsbergen werd in 1067 door graaf Boudewijn VI gesticht, maar kende pas na 1100 een succesvolle expansie (G. VAN BOCKSTAELE, *De Keure van Geraardsbergen (1067-1070)*, in: *Het Land van Aalst*, 46, 1994, p. 10).

[30] Deze naam is opgetekend in het *Obituarium* (BRA, AN, nr. 8; f° 118 : *com. Meinsuendis, matris constabuli*)

[31] BRA, AN, nr 5, f° 9: *avia et amita Ermengarde*.

[32] Ibidem, f° 8v°: *Domina Ermengardis de Melne sive Meldene vendidit et dedit nobis curtem de Nederwyc cum pomario sive pomerio et mansis circa iacentibus, terram etiam quam in Rubroec habuit et silvam nobis dedit consensu domini Gerardi constabularii*.

[33] D. VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden*, Bijlage 2: *Curtim quoque de Nederwic et circumiacentia eius, que post decessum cuiusdam domine ipsi Gerardo et participantibus eius iure propinquitatis debeantur, ipse et participes sui devotissima voluntate predictae ecclesie contulerunt*.

[34] WARLOP, *The Flemish Nobility*, heeft over dit huis geen gegevens.

[35] In de tekst van de oorkonde lijkt haar dood nakend, maar blijkt ze nog in leven te zijn.

[36] BRA, AN, nr. 5, f° 8v°: *Dominus Amelricus et mater eius dederunt nobis cum sorore Ermengarde medietatem molendini iuxta atrium sive coemiterium cum mansis adiacentibus, et totam partem alodii sui apud Roslar tam in terris, quam in silvis et pratis*.

[37] D. VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden*, Bijlage 2: *quedam venerabilis femina, nomine Ermentrudis, benivolo assensu liberorum suorum, dimidiam partem molendini... Alodium quoque de Roslar... donavit*.

de watermolen nabij het kerkhof aan de Nederwijk, de aanpalende hoven en het allodium Roeselaar [38]. Zij moet gehuwd geweest zijn met een heer van Steenhuize. Vier namen van kinderen zijn gekend: Amalrik, Gisela, Alicia en Heilewige (zie verder nrs. 10-13).

Haar huwelijk met iemand uit het huis van Steenhuize laat toe te begrijpen hoe het komt dat de heren van Steenhuize zo prominent aanwezig waren te Ninove en te Okegem bij de oudste schenkingen van goederen aan de abdij.

De heren van Steenhuize kwamen voort uit het huis van Silly-Trazegnies [39]. Aan dit huis was bisschop Nikolaas I van Kamerijk verwant. Zijn zuster Walburga, die abdis was te Ghislenghien [40], wordt in de *Historia foundationis de cognata* van Gisela van Petegem, de vrouw van Gerard I, genoemd [41]. Vermoedelijk vormt het huwelijk van Ermentrude met de heer van Steenhuize de familiale link tussen de heren van Ninove en de abdij van Ghislenghien [42].

5. Gerard I van Ninove (1130-1144)

Hij is als stichter van de abdij de best gekende heer van Ninove. Hij kreeg de bijnaam, de stalmeester, maar oefende dit ambt niet uit. Hij wordt voor het eerst vermeld in 1130 [43]. Hij was gehuwd met Gisela van Petegem, dochter van de machtige Ingelbert van Petegem. Zij stierf op 26 december 1136 [44]. Het is voor haar nagedachtenis en om haar in de parochiekerk een waardig graf te geven, dat Gerard I op 11 november 1137 het seculier kapittel van de parochiekerk omvormde en uitbreidde tot premonstratenzerstichting, aldus de *Historia foundationis* [45]. De stichtingsoorkonden vermelden dit nobele motief niet. Gerard I was de voornaamste begiftiger van de abdij, alhoewel zijn gift, volgens de oudste bisschoppelijke schenkingsoorkonde van 1138, vrij beperkt was. Volgens de bisschoppelijke schenkingsoorkonde van 1139, volgens ons een vervalsing gemaakt tussen 1144 en 1148, werd de schenking uitgebreid [46]. Van Elshout geeft een vrij gedetailleerd beeld van

[38] Dit allodium wordt door VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove II*, p. 62 verkeerdelijk nabij het Hof ter Duyst gesitueerd en niet te Sint-Antelinks (tijdens de Middeleeuwen ook Ransbeka genoemd). De in de Ter Duystwijk recent door de Stad Ninove gegeven straatnaam Roslaar berust op een historische vergissing.

[39] VAN DE PERRE, *De geschiedenis van Denderwindeke II*, p. 4-7 en 12-17

[40] *Ibidem*, p. 8.

[41] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 136.

[42] VAN DE PERRE, *De geschiedenis van Denderwindeke II*, p. 12 en 15. Ik zocht toen het verband tussen Ninove en Ghislenghien via de verwantschap van het huis van Petegem met dat van Silly. Het verband is evenwel veel directer aan te tonen met dit nieuwe gegeven dat het huis van Ninove en van Steenhuize met elkaar verwant zijn.

[43] WARLOP, *The Flemish Nobility*, p. 1017.

[44] BRA, AN, nr. 8, f° 136v°

[45] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 136.

[46] VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden*.

deze schenkingen, een beeld dat in de oorkonden ontbreekt [47]. Zo vermeldt hij een schenking van drie en een half bunder te Gijzegem nabij het Hof te Ruisbroek ter nagedachtenis van zijn moeder (Meinsuende) en haar zuster (vermoedelijk Ermengarde) [48]. Over de schenkingen aan de abdij kon hij niet alleen beslissen en dienden zijn familieleden (zijn kinderen, zijn tantes Ermengarde en Ermentrude met haar kinderen en zijn zuster Ida) mee in te stemmen. Daar lagen ook de angels van het langdurige conflict tussen de familie van Gerard I en de abdij dat ontstond na diens dood. In 1142 deed hij ten overstaan van zijn leenheer, de graaf van Vlaanderen, afstand van de tienden van Herlinkhove, die hij aan de abdij schonk. Dat hij ook ten overstaan van de graaf in 1142 afstand zou gedaan hebben van zijn *advocatia* van de abdij ten voordele van de graaf betwijfelen wij. Wij beschouwen de oorkonde van 1142, waarin deze overdracht beschreven wordt, als een geantidateerd document, dat in werkelijkheid slechts in 1167 door de graaf werd uitgevaardigd in het kader van het conflict tussen hem en Gerard II van Grimbergen over deze *advocatia* [49].

Gerard I overleed in 1144, waarschijnlijk op 23 mei [50]. Voor zijn dood trad hij in de abdij in [51]. Hij liet zich een missaal maken en om dat te bekostigen schonk hij een stuk weide en bos te Ruisbroek [52]. Dit bewijst dat de abdij van in het begin een scriptorium had en dat Gerard I een geletterd man was, die in de abdij vermoedelijk niet als convers maar als kanunnik gestorven is. Hij werd in de abdij (parochiekerk aan de Nederwijk) begraven naast zijn vrouw. Zijn gedachtenis moest volgens de stichtingsoorkonde eeuwigdurend in ere worden gehouden [53]. Van hem zijn drie kinderen gekend: Mathilde, Ermengarde en Diederik (zie verder nrs. 7-9).

6. Ida van Ninove (1163)

Zij was de zuster van Gerard I. Haar naam is alleen via Van Elshout bekend, die een regest weergeeft uit 1163, waarbij zij bevestigt dat zij de schenkingen van haar broer, waarin zij een aandeel had, erkent [54].

[46] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden.

[47] Reeds VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove II*, p. 56-57 merkte terecht op dat we over geen enkele schenkingsoorkonde van Gerard beschikken.

[48] BRA, AN, nr. 5, f° 8v°.[49] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden. Zie ook De HEMPTINNE en VERHULST, *De oorkonden van de graven van Vlaanderen*, p. 112-114.

[50] BRA, AN, nr. 8, f° 100v°.

[51] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, *Het Mirakelboek*, p. 78-79

[52] BRA, AN, nr. 5, f° 13 v° en 14v°: *Totum pratium infra Rubroc dominus Gerardus constabularius nobis dedit et partem silvae iuxta iacentem nobis pro scriptura libri missalis sui vendidit.*

[53] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden, Bijlage 1, 2 en 3.

[54] BRA, AN, nr. 5, f° 38: *Testes coram quibus Ida, soror Gerardi, fundatoris huius ecclesiae, quidquid idem Gerardus partis utriusque sui scilicet et ipsius, in terris, silvis, pratis, molendino, cum pascuis huic ecclesiae largitus est, aequae se dedisse et danti consensisse, fideliter recognovit, hi sunt: ...*

7. Diederik van Ninove

Hij is een zoon van Gerard I en is alleen vernoemd in het *Obituarium* [55]. Aangezien hij in geen enkele andere tekst vermeld wordt moet hij jong gestorven zijn.

8. Mathilde van Ninove / Grimbergen (ca. 1140-1184)

Zij was de oudste dochter van Gerard I van Ninove en huwde met Gerard II van Grimbergen, die van 1144 tot 1180/1181 heer van Ninove was. Gerard II trad kort voor zijn dood in te Grimbergen, waar hij begraven werd [56]. Te Ninove was hij samen met zijn vrouw van 1144 tot 1167 de grote vervolger van de abdij. De oudste vermelding van hun namen geeft Van Elshout bij een gift ca. 1140 van Gerardus de Curia in de Gentstraat (Herlinkhove). In 1150 sloten Gerard II, Mathilde en haar zuster Ermengarde met abt Gerard een compromis omtrent de schenkingen van hun vader (zie Bijlage 4). In 1167 bezegelde Gerard en zijn vrouw met hun twee zonen, Gerard III en Arnold, een tweede compromis en deed Gerard definitief afstand van de *advocatia* van de abdij ten gunste van graaf Filips van de Elzas [57].

Een laatste keer wordt Mathilde vermeld in 1184, toen ze aan de Ninooftse abdij een schenking voor haar zielenheil deed van twee bunder nabij het Hof ter Schoor en van schoofrechten te Herlinkhove. Haar twee zonen, Gerard III en Arnold, samen met haar twee dochters, Oda [58] en N. stemden in, alsook haar zuster Ermengarde [59]. Deze schenking werd in 1186 door de paus geconfirmeerd. Waar zij begraven werd, is niet geweten, mogelijk was dit in de abdijkerk van Grimbergen.

[54] BRA, AN, nr. 5, f° 38: *Testes coram quibus Ida, soror Gerardi, fundatoris huius ecclesiae, quidquid idem Gerardus partis utriusque sui schilicet et ipsius, in terris, silvis, pratis, molendino, cum pascuis huic ecclesiae largitus est, aequae se dedisse et danti consensusse, fideliter recognovit, hi sunt: ...*

[55] BRA, AN, nr. 8, f° 127: *comm. Theoderici, filii constabuli* (op 29 oktober)

[56] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, Het Mirakelboek, p. 88. Voor de datum van zijn overlijden in 1181, zie Ibidem, p. 129, noot 42. Van Elshout vernoemt reeds in 1180 de zonen Gerard III en Arnold als heren van Ninove (BRA, AN, nr. 5, f° 83).

[57] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden, Bijlage 4.

[58] Deze Oda mag niet verward worden met de beter gekende Oda van Grimbergen, die de dochter was van Arnold van Grimbergen en Sofie van Altena. Deze laatste huwde met Walter van Pollare en Siger van Gent. De eerst genoemde Oda was van de tante van de tweede (A. WAUTERS. *Histoire des environs de Bruxelles* (nieuwe uitgave), Brussel, 1972, V, p. 47.

[59] BRA, AN, nr. 5, f° 110. Van Elshout schrijft voor de naam van de tweede dochter een N., vermoedelijk omdat hij de naam in het origineel niet kon lezen. De commemoratie van Mathilde viel op 4 februari (BRA, AN, nr. 8, f° 82).

9. Ermengarde van Ninove / Woumen (1150-1184)

Zij was de jongere zuster van Mathilde. In 1150 ondertekende zij mee het compromis dat haar familie met de abdij sloot (zie Bijlage 4). In 1184 keurde zij de schenking van haar zuster Mathilde goed. Zij is tweemaal gehuwd geweest, de eerste maal met een heer van Woumen, de tweede maal met N. Uit beide huwelijken had zij een nakomeling [61].

10. Amalrik I van Steenhuize (1138-1160)

Hij was vermoedelijk de oudste zoon van Ermentrudis en aldus de neef van Gerard I van Ninove. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld, samen met Gerard I, in de beginperiode van de abdij. Volgens Van Elshout schonk hij samen met Gerard I de visrechten op de Dender aan de abdij [62]. Tevens stemde hij samen met zijn moeder in met de schenking van zijn aandeel van de watermolen bij het kerkhof aan de Nederwijk en met de gift van het allodium Roeselaar [63]. In 1156 trad hij samen met zijn zuster Gisela op i.v.m. de tienden van Okegem, die van hem door Hescelo van Meerbeke in leen werden gehouden. Deze tienden werden samen met het visrecht op de Dender en met andere rechten door hem aan de abdij geschonken [64]. Hij schonk zeven bunder grond aan de abdij op de Eekhout [65] te Ninove. Tot 1160 komt hij regelmatig voor als getuige bij schenkingen aan de abdij. Zijn naam wordt eveneens vermeld in de bevestigingsoorkonden van bisschop Nikolaas I van 1165 en van Gerard II van Grimbergen van 1167 [66].

11. Gisela van Steenhuize (1156)

Zij wordt tweemaal vermeld. Eenmaal met haar broer bij de schenking te Okegem [67] en eenmaal met haar zuster Claricia bij de schenking van één bunder op de Ninoofse kouter [68]. Haar boer Amalrik was bij deze laatste schenking getuige.

[60] DE SMET, Recueil des chroniques de Flandre II, p. 793.

[61] WARLOP, The Flemish Nobility, p. 1017.

[62] BRA, AN, nr. 5, f° 8v°. Zijn naam komt direct na die van Gerard I in de getuigenlijst bij de schenking van gronden te Gijzegem door Herbrandus van Meerbeke en diens broers (Ibidem, f° 15v°).

[63] Ibidem, f° 8v°.

[64] Ibidem, f° 26-27.

[65] Ibidem, f° 27.

[66] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden, Bijlage 3 en 4.

[67] Ibidem, Bijlage 4.

[68] BRA, AN, nr. 5, f° 27. Bij Van Elshout wordt zij samen met haar zuster Gisela vermeld. In de oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167 wordt alleen haar naam vermeld.

12. Claricia van Steenhuize / Schelderode (1156)

Zij was gehuwd met Hendrik van Schelderode. Samen met haar zuster schonk zij grond op de Ninoofse kouter in 1156. Die schenking wordt eveneens vermeld in de oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167. Haar echtgenoot stemde met de schenking in [69].

13. Heilewige van Steenhuize / Erpe (ca. 1140)

Zij was gehuwd met Goswin I van Erpe [70]. Zij stemden in met hun aandeel in de watermolen nabij het Ninoofse kerkhof en met de gift van het allodium Roeselaar [71].

In 1163 traden Walter en Otto van Erpe als getuigen op bij een schenking aan de abdij [72]. Walter wordt in 1173 eveneens genoemd als de broer van Gerard en beiden als de kinderen van Goswin van Erpe [73]. Onze nieuwe gegevens laten toe het genealogisch schema van de oudste heren van Erpe van Warlop bij te sturen (Bijlage 3) [74].

14. Alvericus van Steenhuize (ca. 1140- 1157)

Deze wordt enkele malen genoemd als getuige [75]. In 1156 schonk hij grond aan de abdij nabij de weg naar Okegem voor de zielenrust van zijn zoon Gerard. Hij had eveneens een zoon die Soikin heette [76]. Gelet op de namen van zijn kinderen en op de grondschenking te Okegem was hij ongetwijfeld een lid van het huis van Steenhuize. Was hij een zoon of neef van Almarik I? Een Soikinus van Steenhuize, ridder, wordt in 1179 nog tweemaal als getuige vermeld [77]. In dezelfde periode (1184) komt ook nog een Henricus van Steenhuize voor [78]. In februari 1186 (n.s.) werd in de burcht te Steenhuize een schenking aan de abdij voltrokken, gedaan door Impinus Niger, ridder van Bever (Aspelare) [79].

[67] Ibidem, Bijlage 4.

[68] BRA, AN, nr. 5, f° 27. Bij Van Elshout wordt zij samen met haar zuster Gisela vermeld. In de oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167 wordt alleen haar naam vermeld.

[69] BRA, AN, nr. 5, f° 27. Voor Hendrik van Schelderode, zie eveneens WARLOP, *The Flemish Nobility*, p. 1121.

[70] Ibidem, p. 795.

[71] BRA, AN, nr. 5, f° 9v°.

[72] Ibidem, f° 38v° en 39. Zij waren broers (*Galterus de Erpa et frater eius Hosto*) en vermoedelijk de zonen van Goswin I.

[73] E. DE MARNEFFE, *Cartulaire d'Afflighem*, reprint Brussel, 1997, p. 218-220.

[74] WARLOP, *The Flemish Nobility*, p. 795-797. Wij onderscheiden een Walter I en II. Ook het onderscheid op Goswin I, II en III berust op loutere hypothese.

[75] BRA, AN, nr. 5, f° 15v°, 26, 27.

[76] Ibidem, f° 26 en 27.

[77] Ibidem, f° 75v° en 77.

[78] DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre II*, p. 785 en 786.

[79] BRA, AN, nr. 5, f° 113-114.

15. Bertha van Steenhuize (1197)

In 1197 schonk Bertha van Steenhuize met instemming van haar zonen Amalrik, Gerard, Soikin en Boudewijn de tienden, die zij te Voorde bezat, aan de abdij [80]. Was zij een kleindochter van Almarik I? De namen Gerard en Soikin verwijzen naar nauwe verwantschap met Alvericus van Steenhuize (de vader of oom?). Expliciet is niet vermeld dat zij *domina* van Steenhuize was.

16. Amalrik het Kind (van Scheldewindeke) (ca. 1140)

In de bevestigingsoorkonde van 1165 wordt een *Amolricus puer* genoemd, in de oorkonde van Gerard II van Grimbergen van 1167 staat alleen *Amelricus* [81]. Deze schonk ca. 1140 twee bunder grond, waarvan één nabij het kerkhof aan de Nederwijk. Hij stemde eveneens in met zijn aandeel in de watermolen nabij het kerkhof. Van Elshout verbindt deze schenking met de naam Amalrik van Scheldewindeke [82]. Wordt hij *puer* genoemd om hem te onderscheiden van een 'oudere' Amalrik, in casu Amalrik I van Steenhuize? Op welke grond noemt Van Elshout hem 'van Scheldewindeke' [83]? De ligging en de aard van de gronden wijzen erop dat hij een nauw familielid van het huis van Ninove of Steenhuize was, alhoewel we hem niet exact in het genealogisch schema kunnen thuisbrengen.

Besluit

Onze nieuwe gegevens tonen duidelijk aan dat de Ninoofse heren via huwelijken verwant waren met de andere grote adellijke Vlaamse geslachten uit de streek tussen Dender en Schelde, zoals met de heren van Petegem, van Steenhuize en van Erpe. Tevens werpen onze gegevens een bijkomend licht op de moeilijkheden die de abdij na haar stichting ondervond van de familieleden van de stichter Gerard I van Ninove. De officiële stichtingsverhalen belichten vooral zijn figuur. Maar zijn tantes, zuster, kinderen, neven en nichten hebben eveneens een niet onaanzienlijke rol gespeeld, omdat hun instemming met de schenking van het familiepatrimonium aan de abdij vereist was. Hun instemming blijkt moeilijkheden te hebben opgeleverd, iets waaraan in de officiële stichtingsdocumenten liefst niet herinnerd wordt.

D. Van de Perre
Hoogstraat, 23
9401 Pollare

[80] Ibidem, p. 812..

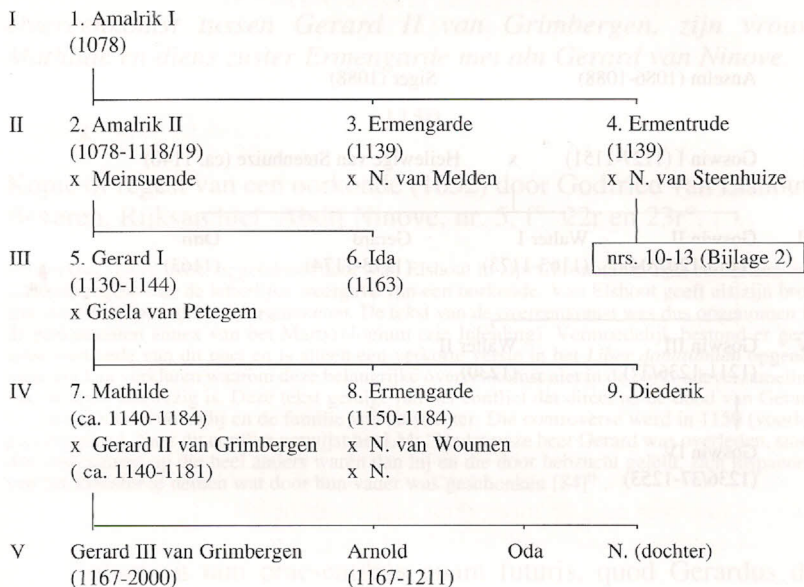
[81] VAN DE PERRE, De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden, Bijlage 3 en 4.

[82] BRA, AN, nr 5, f° 9v°.

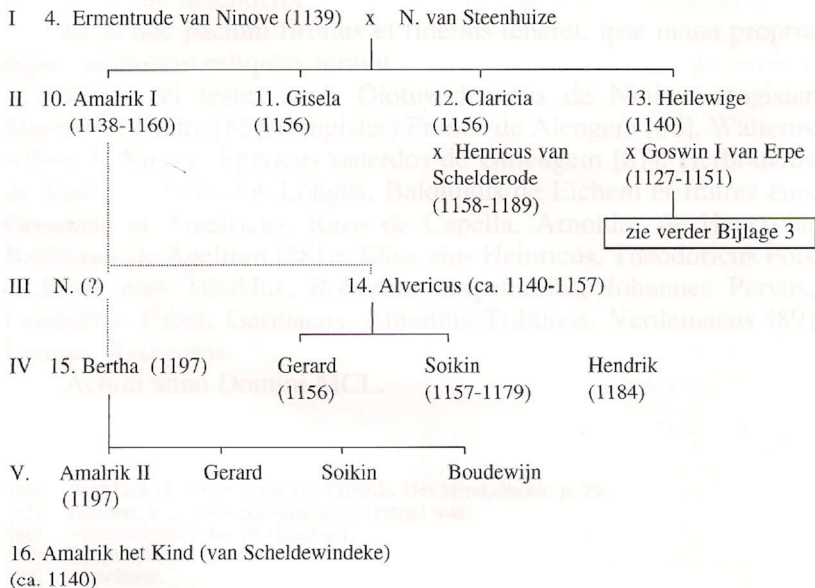
[83] WARLOP, The Flemish Nobility, p. 1024-1025 kent geen Amalrik van Scheldewindeke.

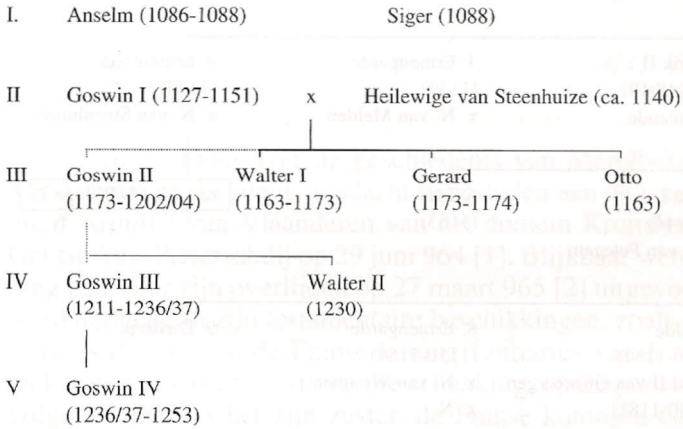
Bijlage 1: Genealogisch schema van de oudste heren van Ninove

Bijlage 2: Genealogisch schema van de oudste heren van Steenhuize

Bijlage 3: Genealogisch schema van de oudste heren van Erpe

Bijlage 4

Overeenkomst tussen Gerard II van Grimbergen, zijn vrouw Mathilde en diens zuster Ermengarde met abt Gerard van Ninove.

1150

Kopie of regest van een oorkonde (1652) door Godfried van Elshout: Beveren, Rijksarchief, Abdij Ninove, nr. 5, f° 22r en 23r^o.

Opmerking: Deze tekst, opgetekend door Van Elshout in zijn Chronotaxis, lijkt eerder een uitgebreide regest, dan de letterlijke weergave van een oorkonde. Van Elshout geeft als zijn bron aan: *post Martyrolog(ium) pergamenum*. De tekst van de overeenkomst was dus opgenomen in de perkamenten annex van het Martyrologium (zie Inleiding). Vermoedelijk bestond er geen losse oorkonde van dit pact en is alleen een verkorte versie in het *Liber donationum* opgenomen. Dit kan verklaren waarom deze belangrijke overeenkomst niet in de oorkondeverzameling van de abdij aanwezig is. Deze tekst getuigt van het conflict dat direct na de dood van Gerard I ontstond tussen de abdij en de familie van de stichter. Die controverse werd in 1150 (voorlopig) bijgelegd. Naar dit conflict verwijst het LM: "Nadat onze heer Gerard was overleden, stonden erfenamen op die heel anders waren dan hij en die door hebzucht geleid, zich inspannen van het klooster te nemen wat door hun vader was geschonken [84]" .

Notum sit tam praesentibus quam futuris, quod Gerardus de Grimbergis, cum uxore sua Magtilde et sororia sua Hermengarde pactum fecerit cum domino Gerardo, abbate Ninivensis Ecclesiae, et fratribus eiusdem Ecclesiae, videlicet quod omnes possessiones, quas Gerardus, comes stabuli, socer eius, praedictae Ecclesiae contulit vel ab aliis ei collatae fuerint, ipse ei liberas dimitteret, et si necesse foret, patrocinio suo defenderet.

Et ut hoc pactum firmitus et fidelius teneret, ipse manu propria super sanctorum reliquias iuravit.

Huius rei testes sunt: Oiotus decanus de Ninive, magister Sigerus de Haltra [85], m(agister) Franco de Aiengem [86], Walterus Albus de Ninive, Egericus sacerdos de Gillengem [87], Herbrandus de Merbeca, Gerardus Longus, Balduinus de Eichem et fratres eius Gosuinus et Amelricus, Razo de Capella, Arnoldus de Hancroia, Balduinus de Apeltren [88] et filius eius Heinricus, Theodoricus Pois et frater eius Tibaldus, Robertus Carpentarius, Johannes Parvus, Lambertus Faber, Germacus, Antonius Tribunus, Verdemacus [89] Longus, Reingotus.

Actum anno Domini MCL.

[84] BIJSTERVELD en VAN DE PERRE, Het Mirakelboek, p. 79.

[85] Haaltert, waar toen een kapittel gevestigd was.

[86] Vermoedelijk Edingen (Enghien).

[87] Ghislenghien.

[88] Appelterre.

[89] Paleografisch is ook de lezing Germarus ... Verdemarus mogelijk.

HET DUIJS GRENSBELEID LANGS DE SCHELDE DOOR DE KONINGEN HENDRIK I EN OTTO I

K.G. VAN ACKER

In mijn studie over de geschiedenis van Merelbeke tijdens de Middeleeuwen diende ik aandacht te besteden aan de schenking door graaf Arnulf I van Vlaanderen van het domein Krombrugge aan de Gentse Sint-Pietersabdij op 29 juni 964 [1]. Blijkbaar werd die schenking niet voor zijn overlijden op 27 maart 965 [2] uitgevoerd want zij werd herhaald in zijn testamentaire beschikkingen, zoals opgenomen in de oorkonde van de Franse koning Lotharius van 5 mei 966 [3]. Ook koning Otto I bevestigde die schenking, op 22 januari 966, doch volgens hem was het zijn zuster, de Franse koningin Gerberga, die deze schenking aan de monniken had verricht [4].

Aangezien Krombrugge in Lotharingen lag, en dus in het Duitse rijk dat tot aan de Schelde reikte, en de vermelde schenking gevolgen had voor de verdere geschiedenis van Merelbeke, diende ik na te gaan wie toen aan de Duitse zijde van de Schelde de nodige administratieve maatregelen diende te nemen om het lokaal bestuur aan deze nieuwe toestand aan te passen. Ik stelde dat dit ongetwijfeld Godfried van Verdun was.

Dit was in tegenspraak met een studie van wijlen Prof. J. DHONDT die de oprichting van de marken langsheen de Schelde toeschreef aan Otto II [5] die pas in 973 Godfried van Verdun als markgraaf van Ename zou aangesteld hebben. DHONDT's gedachtegang druist volledig in tegen wat tot dan toe door de Duitse historici werd aangenomen, namelijk, dat de marken hun ontstaan te danken

- [1] Geschiedenis van Merelbeke tijdens de Middeleeuwen, Merelbeke, 1996 (in eigen beheer). - Voor de datering zie KOCH, A.C.F. De dateringen in het " Liber traditionum sancti Petri Blandiniensis van omstreeks 1035", in: Bull. Kon. Comm. voor Geschiedenis, 123, 1958, pp. 137-190; zie nr. 71, p. 167.
- [2] Voor deze datering, zie: Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta. M. GYSSELING & A.C.F. KOCH, Brussel, 1950, p. 159.
- [3] Ibid., nr 63.
- [4] M.G.H., Dipl.reg. et imp., D. Otto I, nr 317.
- [5] DHONDT J., Note critique sur les comtes de Hainaut au dixième siècle, in : Annales du Cercle archéologique de Mons, 59, 1945, pp. 123 - 144.

hadden aan Otto I [6]. Het is opmerkenswaard dat ULRICH NONN, schrijvend in 1983 (zie noot 6), de publicatie van J. DHONDT van 1945 niet schijnt gekend te hebben.

Ik ben van oordeel dat de argumenten waarop DHONDT steunde op hun waarde dienen nagegaan te worden. Eerlijkheidshalve dient gezegd dat ik hierbij onder meer gebruik gemaakt heb van publicaties die na 1945 zijn verschenen, en die DHONDT dus niet kon kennen.

1. De marken werden niet door Otto I opgericht omdat de relaties met de Franse koning en met de graaf van Vlaanderen nooit ophielden vriendschappelijk te zijn [7]

Dat de graaf van Vlaanderen, Arnulf I, die een politiek voerde tot uitbreiding van zijn gezag naar het zuiden toen Otto I regeerde, de Scheldegrens onverlet liet, is ongetwijfeld juist. Doch was dit ook voor de Franse koningen het geval? Wat dan met de aanval van Lodewijk van Overzee die in 938 de Elzas binnenviel en Breisach belegerde? Wat met de aanval door dezelfde koning die in 939 met Gislebert, hertog van Lotharingen, en met steun van Friedrich, bisschop van Mainz, de Niederlahngau en de Rijngouw plunderden, en waarbij hertog Gislebert vluchtend voor de Duitse krijgers in de Rijn verdrok? Wat met de aanval van dezelfde koning in 940 samen met Otto's broeder Heinrich, hertog van Lotharingen, welke laatste na de overwinning van Otto I, door deze te Inghelheim werd opgesloten? DHONDT heeft er wel terecht op gewezen dat de Franse koning Lotharius in 954 steun zocht en bekwam bij Otto I en aartsbisschop Bruno in zijn verweer tegen de Capet's. Inderdaad heeft Lotharius zolang Otto I leefde geen aanvallen ondernomen tegen het Duitse Rijk. Doch moet hieruit niet afgeleid worden dat er toen een niet-aanvalsverdrag is gesloten, waarbij Otto I profiteerde van de eerder zwakke positie van zijn neefje, de dertienjarige Lotharius (° Laon 941)? [8].

Pas was Otto I in 973 overleden of Lotharius, profiterend van de onlusten in Nederlotharingen, steunde de nakomelingen van Renier III (verbannen in 958) in hun strijd om Henegouwen. In 978, in 980

[6] Volgens FRANZ - REINHOLD, HILDEGARD. Die Marken Valenciennes, Eename und Antwerpen im Rahmen der kaiserlichen Grenzicherungspolitik an der Schelde im 10.-11. Jahrhundert, in: Rhein. Vierteljahrsbl. X, 1940, pp 229-276 werden de marken in 965 opgericht. - NONN U., Pagus und comitatus in Niederlothringe (Bonner historische Forschungen, Bd 49), Bonn, 1983 stelde geen jaardatum voorop doch schreef de oprichting wel toe aan Otto I. Zie pp. 117, 130, 131.

[7] DHONDT, op. cit., p. 138.

[8] Dit ging ongetwijfeld gepaard met een plechtige eedaflegging in handen van de broeder van Otto I, aartsbisschop Bruno, wat Flodoard optekende als volgt: "illi (= Bruno) securitate de regno Lothariense (dedit)..Flodoard, Annales. Ed. P. Lauer, Les annales de Flodoard, Parijs, 1906 (Coll. Picard). Zie jaar 954.

(Verdrag van Margut-sur-Chiers), en opnieuw in 985 heeft Lotharius gestreden tegen de opvolgers van Otto I. Dit toont aan dat de handige politiek van deze laatste geleid heeft tot een tijdelijke opschorting van vijandelijkheden vanwege de Franse koning van 954 tot 973. Zou dit Otto belet hebben de nodige aandacht te schenken aan de verdediging van de rijksgrens langs de Schelde waar aan de overkant de Vlaamse graaf steeds machtiger was geworden?

2. *Weerlegging van de thesis van VANDERKINDERE, die steunend op twee oorkonden (969 en 979) de aanstelling van Godfried van Verdun als markgraaf van Ename situeerde tussen 962 en 969 [9]*

Aangezien door later onderzoek is gebleken dat de oorkonde van 969 gedateerd dient te worden tussen 976 en 980 [10], vervalt de waarde ervan als argument voor VANDERKINDERE, die eruit afleidde dat Godfried reeds voor 969 huwde met de weduwe van graaf Boudewijn III en dat hij toen reeds markgraaf zou geweest zijn. Zijn gevolgtrekking uit de oorkonde van 979, te dateren als 975 - 980 [11], die ondertekend is door "*Herimannus comitis filii Godefridi comitis*" blijft wel verdedigbaar. In de periode 975 - 980 werd Godfrieds zoon blijkbaar meerderjarig zodat deze als graaf kon ondertekenen. Dit wijst erop dat het huwelijk van Godfried met Mathildis zeer vlug na het overlijden van Boudewijn III moet hebben plaats gegrepen. Het was in die tijd inderdaad normaal dat een belangrijke weduwe zeer vlug een nieuw huwelijk aanging.

3. *Op de uitleg van Mevr. HILDEGARDE FRANZ-REINHOLD dat de marken in 965 georganiseerd werden na de dood van hertog Godfried van Nederlotharingen, die in Italië in 964 overleed aan de pest, en dat dit verklaart waarom geen nieuwe hertog werd aangesteld, antwoordde DHONDT dat zij niet inzag dat de opdracht van een hertog en die van een markgraaf totaal verschillend waren. De hertogen aangesteld in 958/9 hadden tot taak de binnenlandse orde te handhaven [12].*

Deze weerlegging is eigenaardig als men bedenkt dat hertog Godfried overleed terwijl hij de manschappen van Nederlotharingen aanvoerde op een krijgstoct in Italië op last van Otto I! Het was volgens H. FRANZ-REINHOLD precies door de aanstelling van de

[9] DHONDT, op.cit., p. 136/137.

[10] A.C.F. KOCH, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, Den Haag, 1970; zie nr. 46.

[11] Dipl. Belgica., nr. 67.

[12] DHONDT op. cit., p. 137.

markgraven dat de militaire opdracht, die oorspronkelijk tot de opdracht van de hertogen hoorde [13], aan de markgraven werd toevertrouwd.. Dit getuigt helemaal niet van begripverwarring! Dat in de bronnen niets daarover gezegd werd, verklaart zij door de aanstelling van de markgraven aan Bruno toe te schrijven, terwijl Otto I, toen hij in Nederlotharingen verbleef, alleen naging of dit nieuwe systeem goed werkte [14].

4. *Pas is Otto II koning geworden of de toestand verslecht. De Renierskinderen vallen aan, waarbij de twee pas aangestelde graven van Bergen en van Valenciennes, Renaud en Werner, sneuvelen. Otto II, bevreesd voor een verbond tussen de Lotharingers en de Fransen, richtte toen de marken op. Zijn keus van de markgraven was betekenisvol: Godfried als schoonvader van de machtige graaf van Vlaanderen, en Arnulf als zoon van de vroegere graaf van Kamerijk [15].*

Het is verwonderlijk dat DHONDT in dit verband niets zegt over de aanstelling van Godfried en Arnulf als graven in opvolging van de gedode graven Renaud en Werner. Dat zij de graafschappen Bergen en Valenciennes bekwamen was hem bekend [16], en ook dat dit slechts kon in 973, zoals hij voor graaf Arnulf aantoonde [17]. Dit is nu precies het enige waar zekerheid over bestaat, zoals U. NONN heeft aangetoond [18], terwijl er over de aanstelling van de markgraven geen enkel gegeven in de bronnen bekend is, zoals ook DHONDT zelf zegde. Zijn verklaring "*c'est alors qu'Otton II a créé les marches*" is dus zijn persoonlijke mening, meer niet.

Er is geen enkele tekst bekend met gegevens over de datum en de omstandigheden van de aanstelling van de markgraven. De eerste expliciete vermelding van de markgraven dateert van 981 [19], toen zij met de andere edelen van Lotharingen mannen moesten leveren voor de door Otto II ondernomen krijgstoct naar Italië. Dit maakt dat de historici alleen bij vermoeden de aanstellingsdatum kunnen vooropzetten. Daarom hebben zij de neiging deze te koppelen aan een belangrijke gebeurtenis of aan een bijzondere toestand.

[13] FRANZ-REINHOLD, op.cit., p. 252: "...Die Grenzverteidigung war eine der wesentlichsten Aufgaben des Herzogamtes selbst".

[14] Ibid., loc. cit.

[15] DHONDT, op.cit., p. 138 e.v.

[16] Ibid. p. 134.

[17] Ibid. p. 136.

[18] U. NONN, op.cit., p.129-130 : "Die Positionen der getöteten Brüder kamen jetzt an Gottfried und Arnulf." - In voetnoot verwijst hij naar de Gesta episcoporum Cameracensium, M.G.H., Scriptores. p. 439 : "... Godefrido atque Arnulfo comitibus nobilissimis contulit..."

[19] M.G.H., Constitutiones, I, p. 632 : "... Gottefredus et Arnulfus marchiones XL mittant"

Voor DHONDT was dit toen Otto II in 973 Godfried en Arnulf beleende met de twee graafschappen in Henegouwen, en hij op hun medewerking diende beroep te doen in zijn strijd tegen de Renierskinderen. Volgens de Duitse historici gebeurde dit na de dood in 964 van hertog Godfried van Nederlotharingen. H. FRANZ-REINHOLD plaats deze aanstelling in 965 [20]. Zij gingen er vermoedelijk van uit dat Otto I, na de dood van de hertog van Nederlotharingen, alsook na die van Bruno, hertog van geheel Lotharingen (overleden in 965), wegens het dreigende gezagsvacuüm in Nederlotharingen [21] onmiddellijk diende in te grijpen, wat hij deed door markgraven aan te stellen.

Ik ben de mening toegedaan dat de aanstelling van de markgraven aan Otto I moet toegeschreven worden. Door markgraven aan te stellen die gedeeltelijk de opdracht van de hertogen overnamen, beperkt tot de verdediging van de grenzen van het rijk, hield Otto I rekening met de territoriale inzichten van de lokale edelen die liever geen nieuwe gezagsdragers boven zich wensten te zien [22]. Dat langs de Scheldegrens marken ingericht werden, te verdedigen door markgraven, konden zij daarentegen best aanvaarden.

Het is o.i. duidelijk dat Otto I helemaal niet meer de bedoeling heeft gehad nog een hertog aan te stellen! Reeds in 958/9 was hij ingegaan op de verdeeldheid binnen Lotharingen door twee hertogen aan te stellen, een in Opperlotharingen en een in Nederlotharingen, beide echter ondergeschikt aan zijn broeder Bruno, aartsbisschop van Keulen en hertog van geheel Lotharingen [23].

Als men ziet dat hij tot aan zijn dood in 973 geen hertog meer heeft aangesteld is het klaar dat hij, met de hem kenmerkende soepelheid van geest, in dit verband een totaal nieuwe gedragslijn volgde door in Nederlotharingen alleen getrouwe figuren als markgraven met een gedeeltelijke bevoegdheid van een hertog aan te stellen. Dit verklaart meteen het hiaat in de opvolging der hertogen van 964 tot 977, toen zijn opvolger, Otto II, de broeder van koning Lotharius van Frankrijk, Karel, als hertog van Nederlotharingen aanstelde.

Een zeer belangrijke overlijdensdatum die door de Duitse historici niet in overweging werd genomen, is die van de Vlaamse graaf Arnulf I. Deze overleed op 27 maart 965 [24]. Daar zijn zoon Boudewijn III, die hem in 958 was opgevolgd, in 962 overleed, verviel het graafschap in 965 aan diens zoontje Arnulf II, die toen pas 6

[20] FRANZ-REINHOLD, op.cit., p. 252.

[21] In Opperlotharingen stelde zich geen probleem doordat Frederik, hertog over dit gebied, daar het gezag bleef verzekeren tot aan zijn dood in 978.

[22] FRANZ-REINHOLD, op. cit., p. 250.

[23] Bruno werd toen als aartshertog aanzien. Zie U. NONN, op.cit., p. 197 - 198.

[24] Over de juiste datering, zie hoger noot 2..

jaren oud was. Graaf Arnulf I, die na 962 het beleid over het graafschap terug had opgenomen, vrezend voor de naijver van zijn verwanten op zijn kleinzootje, legde de bescherming van Arnulf II in handen van zijn leenheer koning Lotharius [25].

Pas was graaf Arnulf I overleden of de koning viel Vlaanderen binnen en rukte op tot aan Gent. Hij liet zijn moeder, koningin Gerberga, achter te Brugge om de zorg voor Arnulf II te verzekeren [26]. Deze gebeurtenis kon Otto I onmogelijk onverschillig laten. Ofschoon hij tot dan goede relaties met Lotharius had onderhouden, kon hij vrezen dat Lotharius, wiens gezag ondertussen onbetwist sterk was geworden, toch een gevaar langsheen de Scheldegrens kon betekenen!

En er was, meen ik, nog een andere reden tot ingrijpen! Zoals wij hoger reeds zagen schonk graaf Arnulf I op 29 juni 964 [27] het domein Krombrugge aan de Gentse Sint-Pietersabdij. Volgens Otto I was dit domein bezit geweest van zijn zuster koningin Gerberga, en schonk zij het aan de Sint-Pietersabdij. Dat dit inderdaad aan Gerberga heeft toebehoord is zeker. Na de dood van Lodewijk van Overzee werd zij als koningin-weduwe in het Middelnederlands *Kween* genoemd [28]. Die benaming is bewaard gebleven in de naam van een bos dat in Krombrugge lag en nu nog doorleeft als naam van de wijk *Kwenebos*. In de bronnen vindt men ook de naam *Quenebrouck* als naam van een moeras of vijver die eveneens in Krombrugge lag [29]. Dit zijn onbetwistbare sporen van Gerberga's bezit. Men mag aannemen dat zij dit heeft bekomen als huwelijksgift, toen zij in 928 huwde met hertog Gislebert, en dat zij dit heeft behouden toen zij in 939 huwde met Lodewijk van Overzee [30].

In mijn werk over Merelbeke heb ik gewezen op de militair gunstige ligging van Krombrugge, 11 m hoger gelegen dan de Schelde, die daar op ca. 1500 m voorbij kronkelde. Krombrugge was bovendien gelegen in een moerassig gebied dat goed te verdedigen was. Nog in 1122 noemde graaf Karel de Goede dit een *castellum*, een versterking [31]. Vanzelfsprekend denkt men aan een versterking tegen de

[25] Daarover J. DHONDT, De crisis van het grafelijk gezag in Vlaanderen na den dood van Arnulf den Eerste, in: Bijdragen tot de geschiedenis en de oudheidkunde, Gent, 1943, pp. 47-75; zie p. 58-59.

[26] Ibid., p. 61. Tot Arnulf II in 976 meerderjarig werd, vertoefde de koning herhaaldelijk in Vlaanderen.

[27] Voor de datering, zie hoger noot 1.

[28] Dit is een equivalent van het Engelse Queen. In beide talen evolueerde de betekenis tot die van onvruchtbare koe (a barrow cow), doch in Engeland behield het ook de betekenis van koningin.

[29] Rijksarchief Gent, familiefonds Van Pottelsberge, 216, nr. 423.

[30] Gerberga bezat in Nederlotharingen nog andere bezittingen die zij geërfd had van haar eerste echtgenoot, hertog Gislebert. In 968 schonk zij Meerssen aan de abdij van Saint-Remy te Reims. Daarover L. VANDERKINDERE, La formation territoriale des principautés belges au Moyen Age, Brussel, 1902, dl. II, p. 267 en passim.

[31] - VERCAUTEREN P., Actes des comtes de Flandre. 1071 - 1128, Brussel, 1938, nr. 106: castellum apud Crombrugge abjudicatum est Balduino (= Boudewijn van Aalst).

Noormannen, die in 928, toen Gerberga huwde, nog zou bestaan hebben [32]. Door Krombrugge aan zijn dochter en hertog Gislebert ter beschikking te stellen, zou koning Hendrik I bekomen hebben dat deze uitkijkpost tegen de Noormannen die met hun snekken de Schelde opvaarden, evengoed kon gebruikt worden om de rijksgrens de Schelde in het oog te houden. Ook H. FRANZ-REINHOLD wees op het belang van de burchten tegen de Noormannen voor de grensverdediging, doch zonder dit verder door te trekken naar de tijd van Otto I [33].

De schenking van Krombrugge door Gerberga aan graaf Arnulf I, wat vóór 29 juni 964 moet hebben plaats gegrepen, had voor gevolg dat die uitkijkpost op de Schelde aan het rechtstreekse gezag van Otto I werd onttrokken en tot een speerpunt in Nederlotharingen tegen Duitsland werd omvormd. Het is aldus best te begrijpen waarom Otto I in zijn bekrachtigingsoorkonde van 22 januari 966 verzwegen dat het de graaf van Vlaanderen was die de schenking had verricht. Hij kon toch moeilijk publiek bekend maken dat de graaf van Vlaanderen beslissingen kon treffen over een domein dat in Lotharingen lag! Maar veel erger was het dat een uitkijkpost die door zijn vader was bedacht nu in handen was gekomen van de graaf van Vlaanderen, leenman van de koning van Westfrancia.

Zo komen wij bij het grensbeleid ten tijde van Hendrik I. Het is ondenkbaar dat deze ondernemende vorst, die circa 925 Lotharingen onder zijn bestuur had gebracht, geen aandacht zou besteed hebben aan de verdediging van de nieuwe grens van zijn rijk langs de Schelde. Lotharingen was immers sinds het Verdrag van Meerssen in 870 steeds betwist gebied geweest tussen West- en Oostfrancia. Het lag voor de hand gebruik te maken van de versterkingen die tegen de Noormannen waren gebouwd. Deze waren voornamelijk gelegen langs de grote rivieren van waarop de Noormannen het bewoonde land plunderden. In 928 waren deze versterkingen nog vrij goed bewaard: zij waren immers pas laat in de tweede helft van de 9de eeuw gebouwd geworden. H. FRANZ-REINHOLD vernoemde als versterkingen tegen de Noormannen: Ename, Famars, Valenciennes. Wat Ename betreft is het niet onmogelijk dat door Godfried van Verdun een burcht werd gebouwd op de plaats van een vroegere ver-

[32] - Verspreid over Nederlotharingen werden meerdere versterkingen opgericht. Dit waren niet steeds burchten, die als latere kastelen zijn blijven bestaan. Er waren er ook van bescheiden omvang zoals Krombrugge. Daarover: C. THEYS, *Oude verdedigingsmidelen en toevluchtsoorden tussen Zenne en Zoniën*, in: *Eigen schoone en de Brabander*, 43, 1960, pp. 262-271.

[33] - H. FRANZ-REINHOLD, op. cit., pp. 249 en 250.

sterking. Het is, zoals reeds gezegd, niet uitgesloten dat op meerdere plaatsen kleinere versterkingen hebben bestaan, zoals te Krombrugge in Merelbeke [34].

Hoe dan ook: zelfs als betwist kan worden of Krombrugge al dan niet een versterking tegen de Noormannen zou geweest zijn, dient het toch beschouwd te worden als deel van een kroondomein [35] dat aan Vlaanderen was toegekomen!

We kunnen dus besluiten dat enerzijds de ontstentenis van gezag in Nederlotharingen ten gevolge van de dood van hertog Godfried in 964, en van Otto's broeder Bruno, aartsbisschop van Keulen en hertog van geheel Lotharingen, en anderzijds de veldtocht van de Franse koning Lotharius in Vlaanderen na de dood van graaf Arnulf I in 965, alsook het verlies van een kroondomein langs de Schelde, Krombrugge, dat waarschijnlijk tot 964 een Duitse uitkijkpost langsheen de rijksgrens was geweest, dusdanige omstandigheden waren dat zij in 965 Otto I ertoe brachten een volledig nieuw grensbeleid te voeren. Door het stationeren van de nodige manschappen in burchten langs de Schelde onder aanvoering van markgraven realiseerde hij dit.

Zo wordt het begrijpelijk dat Godfried van Verdun in 971 diende te strijden tegen Odo van Vermandois om Ivois, op de rivier de Chiers, te verdedigen, en dat hij Mezières diende te versterken [36]. Verdediging en beveiliging van de rijksgrenzen was de opdracht van een markgraaf! Later, in 985, zal hij Verdun moeten verdedigen tegen de Franse koning Lotharius, waarbij hij gevangen gehouden werd tot 987, waaraan hij zijn bijnaam 'Godfried de Gevangene' te danken heeft [37].

DHONDT haalde volgende tekst aan: "*die van Eenham halen haer hoofd 't Antwarpen*" om te veronderstellen dat de mark Ename slechts ten tijde van de inrichting van de mark Antwerpen, dus na 995, zou ontstaan zijn [38]. Hij stelde terecht dat die tekst ongetwijfeld dagtekent van de tijd toen het markgraafschap Antwerpen werd gerealiseerd. In 998 volgde Herman, graaf van Ename, zijn vader

[34] MICHEL DE WAHA vermeldt o.m. een verdwenen Castellulum in de moerassen te Harchies, mogelijks een kleine ronde omheining. Zie zijn artikel: Chateaux et paysages dans le Hainaut médiéval. In: Peasants & townsmen in medieval Europe. Studia in honor ADRIAAN VERHULST, Gent, 1995, pp. 463 – 492; zie p. 468. Ook Krombrugge was in een moerassige omgeving gebouwd, en zoals Harchies niet ver van de Schelde.

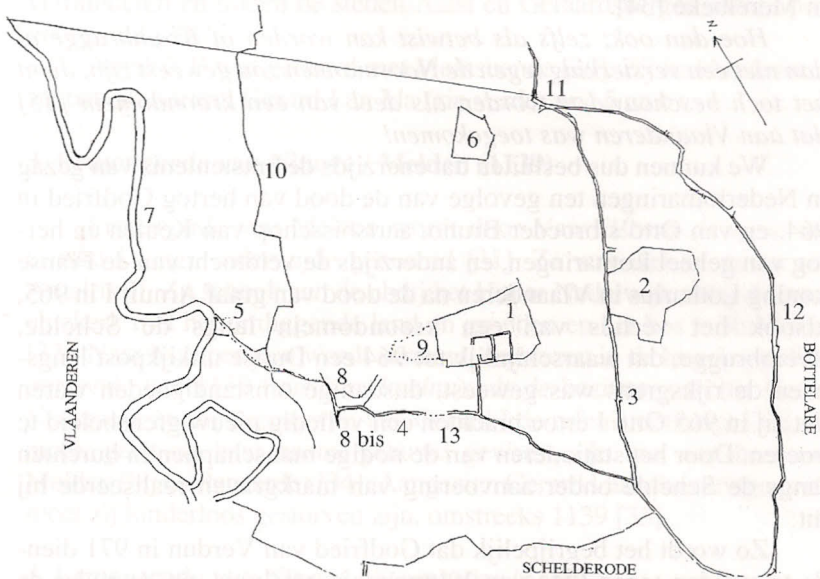
[35] Hoe anders te verklaren dat Gerberga het in haar bezit kon hebben! - In een recente studie komt men tot hetzelfde besluit, evenwel op andere gronden, voor wat de Merovingische tijd betreft: P.-J. LACHAERT, De landschapsgeschiedenis van Schelderode. Ruimtelijke ordening en organisatie van het cultuurlandschap (Onuitgegeven verhandeling U. G.), Gent, 1997-1998, 2 delen; zie I, p. 69.

[36] VANDERKINDERE L., op. cit., dl. II, pp. 337 en 381-382.

[37] Ibid., II, p. 76-77.

[38] DHONDT, op. cit., p. 141. Zijn artikel bestaat uit twee delen: in het eerste poogt hij aan te tonen dat de mark Ename slechts op het eind van de 10de eeuw zou ontstaan zijn, in het tweede komt hij daarop terug, wegens de vermelding van de marchiones in 981.

De villa Krombrugge

Nota: De kaart is gemaakt op basis van de *Caerte figuratief der prochie van Merelbeke ten verseecke van Balliu Borgemeester ende schepenen...* 20 januari 1784. P. F. Dedeken.

1. *Castellum* Krombrugge (niv. 18 m.)
2. Hollebeekvijver (niv. 19 m.)
3. De Heirweg (Hundelgemse.steenweg)
4. De Sint-Elooistraat
5. De Sint-Elooi kapel
6. *Uflere* (Resselaar) Karolingisch herenhof tot 965 (niv. 30 m.)
7. De Schelde (niv. 7 m.)
8. Meertje (*Marilla*)
- 8bis. De vierschaar
9. *Quenebrouck*
10. Verlegde loop van de Melsenbeek, ooit aanvangend in het meertje (nr. 8), in de Gallo-Romeinse tijd *Marillabaki*, waarvan Merelbeke
11. De galg
12. De Motsenstraat
13. *Quenebosch*

Godfried van Verdun op als markgraaf van Ename. Vermoedelijk werd toen bepaald dat “die van Ename” voor bepaalde rechtszaken te rade moesten gaan naar Antwerpen. De reden hiervoor kan zijn dat Ename toen niet meer samenhang met Henegouwen: Renier IV, die Godfried verslagen had, bekam toen immers alleen het graafschap Bergen. Dit toont aan dat de mark Ename en het graafschap Mons twee verschillende entiteiten waren die toevallig, door toedoen van Otto II in 973, in één hand waren gekomen, wat na 998 niet meer het geval was. En zo is te begrijpen dat de schepenen van Ename voortaan niet meer naar Bergen (daar zijn geen gegevens over) maar naar Antwerpen dienden te rade gaan.

Het is even goed te begrijpen dat Otto I, toen hij de marken instelde, aan Godfried een gebied toewees bestaande uit de twee oude graafschappen Biest en Chièvres. Dit gebied paalde aan twee zijden, in het westen en het noorden, aan de Scheldegrens van Condé tot Dendermonde. Dit was duidelijk een gebied aan de “mark”, wat grens betekent. Dit kan niet gezegd van het graafschap Bergen, zoals ook DHONDT stelde: dit paalde nergens aan de Schelde [39].

In 1015 schonk Herman, graaf van Ename, de lokaliteiten Ophasselt, Velzeke, Hemelveerdegem en Ruddershove aan de abdij van Saint Vanne te Verdun. DHONDT stelde hierbij de vraag of Godfried ooit gezegd voerde over het gedeelte van Brabant tussen de Schelde en de Dender. Volgens hem zou alleen zijn zoon Herman daar over keizerlijke beneficia beschikt hebben [40]. Het is naar mijn mening aan te nemen dat Herman, nadat hij reeds in 998 de mark Ename had bekommen toen zijn vader zich terugtrok in de genoemde abdij te Verdun, hij na diens overlijden diens persoonlijke bezittingen erfde. Dat Godfried inderdaad de genoemde lokaliteiten in bezit heeft gehad, blijkt uit het werk van Prof. A. VERHULST over het Sint-Baafsdomlein, waar hij stelt dat Godfried het domein Wormene van de abdij usurpeerde om zijn bezit in het ernaast gelegen Velzeke - Ruddershove in noordelijke richting uit te breiden [41]. Dezelfde auteur, uitgaande van de oprichting van de marken door Otto II in 973, schreef over Velzeke-Ruddershove, kroondomein langs een oude Romeinse baan: “Het is aan te nemen dat Otto II op dat ogenblik (973) de markgraven (sic) van Ename in het bezit heeft gesteld van domeinen, vooral langs de weg die vanuit het keizerrijk naar de

[39] Ibid., loc. cit. Dit zou de reden zijn, volgens hem, waarom de mark, opgericht door Otto II in 973, en Bergen en Ename zou omvat hebben. Dan blijft de vraag waarom Godfried te Ename een burcht oprichtte als hij te Bergen reeds over een burcht beschikt zou hebben!

[40] DHONDT, op. cit., p. 139.

[41] VERHULST, A., De Sint-Baafsabdij en haar grondbezit (VIIe - XIVe eeuw) (Verhandel. Kon. Vl. Acad., Kl. Letteren, nr. 30), Brussel, 1958, p. 338.

burcht van Eename leidde [42].” Als men de stelling van de Duitse historici en van de Belgische geleerde VANDERKINDERE aanneemt, kan diezelfde zin overgenomen worden mits de naam van de koning en de datum te wijzigen tot Otto I en 965!

Om te besluiten: de bemerking van DHONDT over de betekenisvolle keus van Otto II om Godfried en Arnulf als markgraven aan te stellen, de eerste als schoonvader van de graaf van Vlaanderen, de tweede als zoon van de vroegere graaf van Kamerijk, is even goed toepasselijk op Otto I. Wat echter Godfried betreft: zijn huwelijk met Mathildis, dochter van de hertog van Saksen, Herman Billung, was wellicht reden te meer voor Otto I om vertrouwen in hem te stellen. Hoorde hijzelf niet tot het Saksisch huis der eerste Duitse koningen?

K.G. Van Acker
C. Buyssestraat 7
9820 Merelbeke

[42] Ibid., p. 429, noot 560. - Er dient op gewezen dat ook Hemelveerdegem en Ophasselt langs belangrijke wegen liggen, nabij de kruising van de Geraardsbergse steenweg van Gent-Geraardsbergen-Bergen, met de steenweg Ronse-Ninove-Brussel.

BIJLAGEN BIJ DE ACHTTIENDE-EEUWSE DENDER: EEN SITUATIESCHETS *

Jeroen MEERT

1. Bepaling van de verschillende vaartdagen te Aalst, 1761 [1]

Actum int coll(egie) den 1 junij 1761

Ten voornoemden daeghe is geordonneert te enregistreren de naervolgende req(ues)te met het decret daer op gevoght

Aen haere kijserlijcke conincklijcke apostolique Majesteijt ...

Vu cette et les avis, y rendus par le conseiller fiscal de flandre et par les Deputés des Etats de la province, Sa Majesté, a la deliberation de Son Ministre Plenipotentiaire pour le Gouvernement General des Pais-Bas, a permis comme elle permet par provision, et par forme d'essai que le jour de navigation fixe au mardi de chaque semaine pour la ville d'alost, soit remis au mercredi; a qoui tous ceux qu'il appartient auront a se conformer: dont il sera escrit Lettres d'advertances tant au conseiller fiscal de Flandre qu'aux deputes des Etats de La Province fait a Bruxelles le 29 octobre 1760 paraghe ... et signé de Reul

Verthoont met alle respect ende onderdanigheijt dat de vaertdaeghen opde reviere den Dender inde respective steden daer opgelegten te weten van Ath tot Dendermonde gereguleert zijn opden Dynsdagh ende vrijdagh van elcke weke als wanneer de respective sassens op de selve Reviere gesloten moeten blijven ten dienste vande schippers, sonder dat op de andere daeghen vande weke de selve sassens gesloten blijven, waer door het doorgaens gebeurt dat door de groote distantie van Liedekercke tot Aelst door de menigvuldige sinnositeyten vande selve reviere, al hoe wel de schepen vergaederen tot het voorsejde Liedekercke niet tijdelijck en connen arriveren binnen het voors(eide) Aelst om met de schepen aldaer gelaeden voorder de Reviere ten selven daegen te connen afvaeren bij naer t'elckens soo ten oorsaecke van het arrivement, ende alsoo den vaertdagh sijnde als om dat het water het gone de schepen van Ath tot het selve Liedekercke gedient heeft, maer eerst t'aelst in en compt acht a thien uren naer hun arrivement binnen Aelst, ende alsoo woensdagh ende saterdaghmorgent, als wanneer en vanden twelf uren des nachts de sassens t'Aelst ende voorder ter causen den vaertdagh geijndight is, voor de schippers niet meer mogende dienen het water noodeloos voor de commercie alsdan verblijft ter inestimable schaede vande schipvaart, waer in seer facielijck schijnt te connen voorsien worden met den vaertdagh binnen Aelst te stellen den woensdagh, in plaetse vanden Dijnsdagh, laetende den selven Dinsdagh voor de voordere opperplaetsen, gelijk hij alsnu gereguleert is, gereflecteert de schippers vande voordere opperplaetsen den Dijnsdagh s'avonts t'Aelst arriverende met het water het gone den Dynsdagh ende woensdagh afcompt benevens de schippers t'Aelst liggende tot Dendermonde toe facielijck connen gedient worden, oorsaecke de vertoonders hunnen toevlucht tot ... Maj(estei)t nemen.

Ootmoedelijck biddende gedient te wesen bij forme van beproevinghe, ende enckelijck bij provisie, den vaertdagh gestelt den Dijnsdagh te brengen ende stellen opden Woensdagh van elke weke, voor de Stadt van Aelst, om gesien het offert als dan insgelijckx de veranderinghe versacht te worden, vanden vrijdagh opden saterdagh,

T'is de gratie ... ende was onderteeckent, Mertens

Brussel den 18 augusti 1760

* Verschenen in: Het Land van Aalst, jg. LIV, 2002, nr. 3, p. 240-262.

[1] S.A.A., OAA, nr. 25, f° 106v°.

2. Reglement (1769) van Maria-Theresia betreffende het beheer en het toezicht op de Dender, 1773 [2]

Actum int collegie den 23 Juny 1773

Ten voornoemde dage is geordonneert te enregistreren het naervolgende Decret, berustende in het Collegie van dEdele heeren de gedeputeerde der twee steden ende Lande van Aelst waer vanden tenuer hier naer is volgende van woorde te woorde,

L'Imperatrice Douairiere et Reine,

Les Deputés des Deux Villes et pais d'alost aiant été autorisés de faire differens ouvrages a la Riviere de la Dendre entre les villes D'alost et celle de Termonde, et sa majesté voulant pouvoir aux arrangemens necessaire tant pour la construction et conservation desdites ouvrages, que pour que le commerce en restire tous les avantages qui doivent en resulter, elle a resolu, a la Deliberation du Serenissime Duc Charles Alexandre de Lorraine et de Bur, son Lieutenant gouverneur et capitaine General des Pais-Bas, d'ordonner et statuer par forme de reglement, comme elle ordonne et staué Les points et articles suivans, par forme de reglement,

1°

Ceux des deux villes et pais D'Alost seront obliges de construire autant de vannes dechargeoires, des buses ou depons sur la voie de Treille qu'il sera jugé necessaire pour donner ou saigner les eaux sur les prairies et terres adjacentes a la Riviere de La Dendre: Les proprietaires de ces prairies ou terres denommeront respectivement pour le canton de chaque Paroisse un député d'entre eux pour projetter avec lesdits deux Villes et pais d'alost un reglement pour la Levée et fermeture desdits vannes, Lequel sera remis a L'agreation de Sa Majesté

2°

On laissera L'ancien lit de la Riviere ouvert sur le coté droit, affin de laisser Librement couler les eaux, et, si on le trouve ci après necessaire, on laissera egalement ouvert la partie dudit ancien Lit du coté de mespelaer,

3

Les Deux Villes et pais d'alost Seront chargés de L'entretien de la voie de treille de des vannes et ponts à construire et ils jouiront de droit de plantis Sur ladite Voie,

4

Les dites Deux villes et pais d'alost seront encore chargés de l'entretien des nouvelles coupures à la decharge des Riverains, mais les Riverains des endroits par lesquels la Riviere continuera de passer comme auparavant devront aussi continuer de pourvoir a L'entretien de Lad(it)e Riviere,

5

Les Riverains de L'ancien Lit, lequel serviroit pour laisser couler les eaux, ainsi qu'il est statué arle. 2 entretiendront ledit ancien lit comme ils étoient obligés de le faire ci devant

6

L'ancien Lit conserve pour le passage de L'eau, ainsi que les coupures, seront comptées faire partie de la Dendre, et etre Rivieres publiques comme ci devant

7

Autorise Sa majesté les Deputés des deux Villes et pais D'alost de faire tels reglement et ordonnances de police qu'ils jugeront necessaire, pour La conservation de La voie de Treille et y prevenir tout damage, ainsi que pour L'entretien de La Riviere y compris L'ancien Lit, et ce dans

[2] S.A.A., OAA, nr. 25, f° 500 v°

toute L'etendue de La Dendre depuis alost jusqu'a Termonde, bien entendu qu'ils devront Laisser un Libre passage par ladite voie de Treille, pour la defructuation des terres voisines, attribue S(a) M(ajesté) auxdits Deputés toute autorité et jurisdiction pour punir les contrevenans, et pour obliger les Riverains au nettoiem, entretien et conservation de Ladite Riviere, ainsi qu'il est preserit par les articles 4 et 5.

8

Accorde S(a) M(ajesté) aux Deux Villes et pais D'Alost la permission d'Etablir une ou plusieurs barques publiq d'alost sur Termonde, parmi paiant au corps de battelier de Termonde une somme de dixhuit florins annuellement, à la decharge de pareille somme que S(a) M(ajesté) faisoit paier audit corps, à L'occasion des barques publiques, et parmi paiant encore aux pr(esident) des finances Roiales une reconnaissance annuelle de 60 (g.) Les chargeant de donner les barque en ferme, sans pouvoir les tenir en regie a leurs frais,

9

Ceux des deux Villes et pais D'alost acquitteront a chaque Paroisse respective les tailles et imposition a raison des terres incorporés dans les coupures et voie de Treille

10

Tout Battelier pourra librement passer et repasser les villes D'Alost, Termonde et le long de La Dendre Sans rompre charge, et il ne sera soumis a paier aucune reconnaissance ou droit, tant à titre de ce Libre passage que pour droit de quaij ou autre quelconque

11

Les Batteliers D'Alost et de Termonde continueront de jouir du droit qu'ils pourroient avoir pour prendre charge dans ces deux villes et leur territoire, bien entendu cependant que tout battelier pourra y prendre charge de retour, charger ou decharger dans tout les endroits de son passage, Le tout sous les modifications et conformement à L'article 19 de L'ordonnance pour la navigation dans la Flandre, Le hainaut, Tournai, et Tournesis, sous la date du 8 (novem)bre 1769

12

Il sera Libre aux bateliers, marchands et autres de charger et decharger les batteaux par leurs propres gens ou telles personnes qu'ils trouveront convenir, et on pourra charger et decharger non seulement dans les villes d'alost et de Termonde mais encore tout le long de la Riviere, parmi ne causant aucun dommage a La voie de Treille ou autres Dignes, S(a) M(ajesté) faisant defense de reesteindre en aucune façon les Libertes edictées par le present article sans L'agreation du Gouvernement,

13

Les Deputés des Deux Villes et pais D'alost presenteront incessamment à L'agreation du Gouvernement un projet de reglement pour la navigation Etablissement de relais, pour la voie de Treille le taux des salaires de la conduite des batteaux et des droits d'Ecluses ou passage à etablir, ainsi que sur ce qui concernera la conservation des ouvrages dans les villes d'alost et de Termonde, La manoeuvre des Ecluses, en observant de n'innover que les moins possible a la jurisdiction ordinaire, prevenant S(a) M(ajesté); qu'Elle ne decretera ce projet de Reglement qu'apres avoir entendu les corps interessés,

14

Ceux du pais D'alost pourrant se servir des terrains dont ils croiront avoir besoin pour la construction des ouvrages, parmi paiant au propriétaire la juste valeur suivant appreciation; ils pourrons de meme enlever les terres, les pierres et Le sable dans les terrains les plus à portée toutes les fois qu'il sera necessaire, tant pour La construction que pour L'Entretien des sudsits ouvrages et Ecluses,

15

Si dans La suite La ville D'alost avoit besoin de quelques terrains pour son aggrandissement, il Lui sera permis de prendre ceux qui Seront les plus à portée, parmi que cette ville desintresse

les propriétaires selon L'Extimation qui en sera faite, et qu'elle se charge du Tailles pour Lesdits terrains,

16

Tous les Edifices qui y seront batis et tout le trafic et negoie qui s'y fera, seront sujets aux memes charges aux qu'elles les habitans de Ladite ville sont et seront assujettis, et jouiront egalement des memes privileges,

Mande et ordonne Sa Majesté a tous ceux qu'il appartient d'osberer et faire observer les presentes dispositions,

Fait a Bruxelles Le 18 Decembre 1769 paraphé ... etoit signé Maria,

Les tresorier General Conseillers et comis des Domaines et finances de L'Imperatrice Douairiere et Reine apostolique consentent et accordent en tant qu'en eux est qui le contenu au present acte soit fourni et accompli tout ainsi et en la meme forme que Sa majesté Le veut et mande etre fait par Lad(it)e acte bien entendu, le somme de dix huit florins enoncée arle 8 dudit acte devra etre paicé annuellement a Sa Majesté et non pas au corps des batteliers de Termonde quel Sa majesté a remboursé le capital de Lad(it)e somme annuelle et paie les arrerages, fait a Bruxelles au conseil des Domaines et Finances de Sa Majesté sous les seings manuels desd(itte)s tresorier General Conseillers et comis Le vingt cept octobre mil sept cent soixante et Dix etoient signés Le Baron de Cazier J. De Keerle, et J. De Witte,

Le present acte est enterine selon La forme et teneur par les president et gens de La Chambre des comptes de Sa Majesté L'Imperatrice Douairiere et Reine Apostolique et de Leur consentement enregistre au regitre des Chatres n° 24 f(olio) 102 verso et suivant Le 3e (novem)bre mil sept cent soixante Dix etoit signés nous presens J.G. Vande Velde P.J. Cergolen de Varick et L. Gilbert

3. Akte van overeenkomst tussen de Gedeputeerden van de Twee Steden en het Land van Aalst en de wethouders van Aalst inzake de afstand van grond, een nieuwe kaai en een schadevergoeding voor het buiten werking stellen van het sas te Hofstade, 1772 [3]

Alsoo door de constructie vande coupuren gemaect op de Riviere den Dender van aende stadt aelst tot de stadt Dendermonde buitjen alle activiteitj gestelt was het sas staende op de selve Riviere op de praterije van mijlbeke genaemt het sas van hofstaede ende competerende aende stadt van aelst waer door die remarquabele prejuditie was lijdende soo in de costen gesupporteert geweest in het opbauwen van het selve als in het jaerlijckx provenu daer van voortcomende over alle welcke de voorseijde stadt versochte geïndemiseert te worden door de generalitijt der twee steden ende lande van aelst ende dat vanden anderen kant de Edele heeren gedeputeerde ten laste vande gemelde stadt waeren pretenderende eene somme van tweeduysent vierhondert gul(den)s over calsjide die de selve stadt soude geprofiteert hebben vanden Lande van Aelst over alle welcke differenten moeilijckheden waeren geresen ende proces stondt te reysen omme welcke te voorcomen ende de goede unie te onderhouden soo ist dat partijen sijn overeengecomen ende getransigeert inder manieren naerschreven.

Te weten dat ter contemplatie dat de Edele heeren gedeputeerde ten coste vande generaliteijt sullen construeren een tweede sas op de selve coupure ontrent het gone staende op de prochie van herdersem /: ingevalle het octroy kan becomen worden /: tot vervoordinghe der commercie ende midts de cessie die de voorseyde Edele heeren aende stadt aelst sijn doende, gelijk sij doen midts desen, vanden grondt bij hun ter accaesie vanden selve werken aende coupure geac-

[3] S.A.A., LVA, nr. 353.

quireert met den arm vanden Dender alsnu gevult tsamen liggende ontrent dese stadt noordt den Dender loopende door stadtsmautmolen tot inde coupure west de selve coupure oost ende suijt den grondt vande stadsvesten tsamen groot tweehondertscendertigh ... _ ende met last vande praterije van schaarbeke te indemniseren over de settinghen, cederende oock aende voorseyde stadt de riviere den dender onder het sas van hofstaede loopende, ende van wederkanten het sas soo verre sikh bestreckt het metselwerck op de gevoegde caert aangewesen ende met de uijtredede oock op de gevoegde caerte aengeteeckent tot op den traegel dienende de uijtrede voor het voorseyde sas ende grondt daer aen gelegen soo ist dat Ed(ele) heeren Borghemeester ende schepenen der stadt aelst verclaeren te renuntieren ende quijtteschelden de indemnisatie die sij waeren pretenderende over de buitjen activiteitj stellinghe van het gemelde sas van hofstaede ende de jaerlijksche revenuen daer door cesserende, sullende de voorn(oemde) Edele heeren der stadt aelst alnoch proffijtte vande gemelde Generaliteitj betaelen eene somme van eenduyzent vierhondert guldens die niet min aenden heere ontfangher vanden lande reeds is ter handt gestelt over de presentie vanden calside voorts sal de plaetse genoemt de nieuwe kaye immers den traghel langs de coupure ende den nieuwen gecedeerden grondt hier vooren vermelt ten allen teijde blijven als de traegels vande voorseyde coupuren, ten aensien van aldaer te moghen lossen ende laeden, sonder eenige neiringhen ofte Buijldraegers /: die uijtsullen sterven :/ te moeten gebrijcken ofte eenige rechten van caeygelt te moeten betaelen immers liber van alle diergelijcke lasten, verclaerende Beede partijen met het gone voorschreven sikh over elkanders pretentien te vergenoeghen ende waarmede alle difficulteijten comen te cessereren ende sijn hiervan gemaect twee gelijcke, aldus gedaen tot aelst den 31e januarij 1772, ende andermael geaprobeert ende geagreert inde respectieve collegien den 27 meert 1772 /:

Lenaert

de Meersman

31 Jan 1772 Lande van Aelst

Transactie gemaect met de stad Aelst waerbij de selve stad aenden Lande cedeert 236 roeden grond ontrent den stadsmautmolen ende voorder besprek nopende de nieuwe caije ofte traegel

4. Nieuwe kaai te Aalst, 1776 [4]

Actum int collegie den 24 ougst 1776

Believen mijn Edele heeren Borgemeester ende schepenen in reflectie te nemen de te maecten battimenten op de nieuwe kaye ende te considereren de distantie vande selve battimenten vande riviere, wesende van 80 voeten sonder te begrijpen 20 voeten gedistineert voor verbredinge vande wateren.

Doorgaens zijn de Kayen van 30 tot 40 voeten breed om het gemack te connen geven aende kooplieden voor lossen ende laeden.

Binnen Gendt en hebben die gemeynelijck geene voordere breedte, gelijk tot Brussel. Tot Loven bevind men meerdere breedte te weten de gone van 60 voeten.

Als wanneer men hier de huysen souden vermeerderen van 16 a 20 voeten, verblijft de breedte vande kaye, naer de verbredinge van het water, alnoch respectivelijck van 64 voeten of 60 voeten, ende vervolgens alteijt noch een ruijm derde breeder als in andere steden.

Deze faciliteijt een sal niet alleenelijck doen aengroijen de commercie, maer gaet ten selve teijde de straete achter de battimenten verciere met huysen die de gone jegens de kaye bauwende, aldaer voor achterhuysen utilijck ende proffijtelijck zullen connen maecken.

Daer en is niet soo voordeeligh als het gemack aende commercie te geven, om die van het plat land naer dese stadt te doen keeren, de gene en kosten hadde afgetrocken ende naer het plat landt vervoert.

Dat de zackdraegers daer door zouden leyden, en can men niet aennemen omdat door het aen-

[4] S.A.A., OAA. nr. 26, f° 24.

groijen vande commerschap hunne occupatie, ende vervolgens hunne winste vermeerderd word.

Sij werken alreede actuelijck drij a vier daegen per weeke, ende voorgaendelijck eenen dagh, ende hunne dagelijksche werkinghe te volgen recompenseert volcomentlijck de andere ledige daegen.

Daer bij geconsidereert de winste voor het publicq door den toeloop van volck aenbrengende hunne commerschappen, ende die komende haelen, vermeijnt men te mogen seggen, dat het imaginair verlies vande arbeyders in hun regard selve voor winste moet gerekent worden.

Het waer ... kostelijcken teijt nodeloos verquisten om hier omtrent in voordere exploitaie te treden, vermidts men genoegsaem overtuigt is dat ... van alle het gone uijt den voortzet vande commercie, voordeligh is, ten volle kennisse hebben.

Men soude connen seggen dat de verbreedinge gedaen zijnde, den loop van de wateren soude connen doen invallen den voordere terrain selfs tot tegen de huysen.

Maer boven dat daer vooren niet te beduchten en is ende dat de bauwers die in dit geval het meeste souden verliesen, het selve versoecken, ende dat alle experte practisijnen inde water kunde het contrarie moeten toestaen, versekert men ... dat alteijt de rechte seijdde vande riviere opde lengde vande nieuwe kaye moet aengroyen ende van teijt tot teijt sal moeten gemergelt worden.

Ende omme ... daer van te versekeren presenteert den onderschreven f 50-0 sjaers de selve seyde op de te geven breedte te assureren sijn leven gedurende, ende daer vooren behoerlijcken seker te stellen.

In hope van toestemminge op het te veranderen allignement versoeckt den onderschreven ... te permitteren de bouwinge van een tweede huys op de selve breedte ende conform van gevel als het gone bij ... alreede toegestaan, ond(ertekent) *F. Lenaert*.

5. "Politique ordonnantie", 1784 [5]

Actum int collegie den 14 Decembre 1784

Op de klachten aen het collegie gedaen vanwegens den pachter van de Bargie, die van dese stad dagelijckx vertrekt naer de gone van Dendermonde et è convers, dat hij op sijn arrivement alhier menigmael geene plaetse en vind omme met de selve sijne bargie aen de nieuwe kaeye de pas-sagiers af te zetten ende de kommerschappen te lossen tot groot ongerief ende prejudictie van het publicq, waer in willende voorsien, hebben heer ende weth goedgevonden ende geordonneert gelijk sij ordonneren bij desen dat den voorseyden pachter zijne Bargie zal moeten aenleggen aenden vierden trap van de nieuwe kaeye beginnende van aen de Brugge, interdierende mits dien aen een ieder 't zij schipper ofte ander hunne schepen schuyten ofte booten op de voorseyde gedestineerde plaetse aen te leggen 't zij tot lossen ofte laeden vande zelve mitsgaders eenig beletsel toe te brengen waer door de voorseyde bargie op haer arrivement niet en soude connen aenleggen op de gesejde gedestineerde plaetse, op de boete van ses ponden parisis, ende dat voorders de schepen, schuyten ofte booten aldaer aengeleyt ofte eenig beletsel doende soo voorseyt, stapens door het officie zullen geweirt worden ten koste van de scheppers ofte van de gone aen dese ordonnantie zullen hebben gecontraveniert zullende ten betraen effect desen copie geaffixeert worden aen de herberge sinte anne op de nieuwe kaeye.

Actum int collegie den 9 meye 1785

Op de klagten aen het collegie gedaen door het gemeente dat de schippers passerende ende repasserende de twee sassens binnen deser stad, op de respective gemetste ende gepilotteerde vleugels der selven sassens, van ende op hunne schepen lossen ende laeden de masten, zweirden ende ankers van hunne schepen ende de selve frequentelijck laeten liggen op den traegel tus-schen ofte ontrent de gesejde sassens waer door niet alleene word toegebracht groote schaede aen het metswerk, dek steenen, pillottagie ende talus, maer ook belet ofte merkelijck verhindert de

[5] S.A.A., OAA, nr. 18, f° 142 en 143.

passagie over den zelven tragel.

Zoo ist dat heer ende Weth daer in willende voorzien, aen de schippers ofte wie het soude mogen weze, interdieeren voor het toekomende op de wederzeydsche vleugels te lossen ofte te laeden eenige masten, zweirden, ofte andere diergelyck schipsgetuyg, verbiedende voorders ook het zelve getuyg ofte alle soorten van calseyde en zinksteenen te leggen ofte te laeten leggen op den tragel ofte talus, tusschen de twee vorseyde sassen ende op ofte ontrent de wederzeydsche vleugels der zelve, alles op de boete van zes ponden par(isis) ende op pene dat het gewan ofte steenen aldaer bevonden wordende, zullen worden geweird door het officie, ten dubbelen twee schatte ten koste van de contraveniënten, zullende niet min dese ordonnantie in het regard van de masten, zweirde (ende) actueeljk op de vorseyde vleugels ofte tragel liggende, alleenelyk effect sorteren, vier weken naer de publicatie desen.

6. Instructies voor de sasmeesters en de molenaars van watermolens te Aalst betreffende het toezicht op en de regeling van de stand van het water, 1790 [6]

Instructie voor de sasmeesters ende molders tot Aelst.

Alvooren sullen de sasmeesters gehouden zijn, hunne sassen te visiteeren tot drymael 't daegs, te weten t' smorgens, 'tsnoenens en(de) 'tsavonds, om te observeren de waeters ende die te reguleren in't gevolg van het seizoen ende naer circonstantie van den tijd.

1e artikel

te weten dat het soemer seizoen op alle rivieren ende wateringen begint met den 15 a 25 meert, ende word onderhouden tot den 1e (novem)bre, dus volgende alle sasmeesters ende molders gehouden zijn de selve riviere te houden binnen haer borde ende onder haeren pegel op dat de gelanden gelegen aen de selve rivier daerdoor geene schaede komen te lijden.

2e

de sasmeesters sullen gehouden zijn op de respectieve vaertdagen de waters te houden op den behoorlijken pegel, alsoo den selven staet aende sassen alhier om daerdoor te favoriceeren de navigatie soo van de opvaerende als afkomende schepen sonder nochtans te mogen excederen aenden pegel vorseyd.

3e

in cas door neglisentie van sasmeesters of te molders eenige schaede kwaeme te gebeuren 'tsij op meerschen of leege landen sullen de selve sasmeesters ende molders de selve moeten instaan voor soo veel men sal konnen proberen dat de waeters boven de pegel hebben geexceedeert.

4e

de sasmeesters nocte molders en sullen niet verantwoordten, ofte moeten verantwoorden voor de schaede die soude konnen resulteeren door eenige gaeten ofte grachten die op behoorlijken tijd niet souden toegedaen sijn, maer zullen die gelanden elkanders schaede moeten draegen.

5e

niet tegenstaende sullen de sasmeesters ende molders gehouden zijn tsij bij dondervlaegen ofte groote regens ofte andere het water te reguleeren dat het nooijt boven den pegel en staet op welk pretext het soude mogen wesen op pene als vooren.

6e

vanden 15e (novem)bre tot prima meert en sullen de sasmeesters geen egart meer moeten nemen op den ordinairen pegel, maer wel op den winterpegel, op dat genee schaede engeschiedt in eenige kelders van deeze stad.

7e

bij winterdag ofte ten tijde van vorst zullen de sasmeesters daglijcx moeten onteyssen de deuren ende rond om de selve om in cas van noode de selve te kunnen openen ende gebruyken naer tijds omstandigheden.

8e

de riviere vastgevroosen zijnde met eys en het weder veranderende het zij met doye ofte regen en het eys beginnende te dreyven sullen de sasmeesters gehouden zijn van seffens op te haelen ofte uytwinden de Cleype, half deur ende gronddeur, omdaer door te vermyden de fracture aende sassen ende de inondatie aen de borgers deezer stad.

9e

de sasmeesters sullen gehouden zijn in cas van eenige voorvallen extraordinaire die soude konnen resulteren t' seffens te adverteeren den waeter graef P. Van Hove deezer stad die zal rapport doen aen den heere commissaris van de werken Le Chevalier Danckerhielm, omdaer van te nemen inspectie ende te ordonneren het gone zij van raede zullen vinden.

10e

dat de selve sasmeesters zullen instaan voor alle het gone door hunne neglisentie soude konnen te arriveeren sonder exceptie, ende in faute blijvende van te volkomen aen de voorenstaende artikelen zal den selven sasmeesters gedeporteert worden van sijne functie.

Gevende in het order als vooren gewert te kennen dat op de ordinaire vaertdagen den zomerpegel moet gehouden worden op vijf voeten en half, en als het water daer boven is, dat de mulders het selve op die hoogte zullen mogen afmaelen of wel de klype ligten ofte speeten, alles op de pene van de responsabiliteit, en prestatie van schaeden ende intresten als boven, moe- tende in den wintersaioene den pegel der wateren gereguleert worden op ses voeten, ten waere de noodsaeckelijckheid verheesschende anders wierde geordonneert ook op de pene als vooren.

Aldus geformeert ende geordonneert bij Borgemeester ende Schepenen der stad Aelst int collegie desen 30 juny 1790, t'oirconden griffier, ond(erteken)t *J.E. de Radden*.

J. Meert
Driestraat 37A
9310 Moorsel

AANVULLING BIJ DE BOEKHANDEL EN HET BOEKDRUKKERSBEDRIJF IN AALST VAN 1700 TOT 1830 *

Daniel D'HERDT

Bijkomend onderzoek voornamelijk via de internetsites van verschillende Belgische en Nederlandse bibliotheken, universiteiten en archieven leverde een groot aantal nieuwe drukwerken en nieuwe vindplaatsen van de reeds gekende drukwerken op in verband met de drukkers vermeld in bovengenoemd artikel. Het leek ons nuttig deze nieuwe drukken even op te sommen.

Vooreerst hebben we een groot aantal werken weergevonden waarbij **Philippus de Brauw** als drukker werd vermeld. Dit zou eventueel willen zeggen dat Philippus de Brauw naast zijn boekhandel en boekbinderij, ook een drukkerij ter beschikking zou gehad hebben:

Aenleyding tot het oprecht Geloove, Hoope, Liefde, Penitentie en Vreese Gods : Door de Merck-tekenen der waerachtige Kerke Christi , Jean Roucourt	1673 KBN
Aenleydinge tot de salighe vreese Godts, Jean Roucourt	1688 UBU
Aenleydinge tot een christelijcke hoope, door het aanwijzen van 't gene wy hoopen moeten, ende van het gene daer onse hoope moet steunen, Jean Roucourt	1688 UBU
Aenleydinge tot het oprecht geloove, door de merck-tekenen der waerachtige Kercke Christi, Jean Roucourt	1688 UBU
Aenlydinge tot de deucht van penitentie, ofte een oprechte bekeeringe de sondaers, Jean Roucourt	1688 UBU
Aenlydinge tot de waerachtige liefde Gods, door de kennisse Gods, ende door het uytleggen van dese naervolgende en meer andere vragen, Gummarus Huygens	1688 UBU
Aenleydinge tot de salighe vreese Godts, Jean Roucourt	1699 UBT
Aenleydinge tot een christelijcke hoope, door het aanwijzen van 't gene wy hoopen moeten, ende van het	1699 UBT

* Verschenen in *Het Land van Aalst*, jg. 48, 1996, p. 81-129 en 225-268.

- gene daer onse hoope moet steunen, Jean Roucourt
 Aenlydinge tot het oprecht geloove, door de merck- 1699 UBT
 tekenen der waerachtige Kercke Christi, Jean
 Roucourt
 Aenlydinge tot de deught van penitentie, ofte een 1699 UBT
 oprechte bekeeringe de sondaers, Jean Roucourt
 Aenlydinge tot de waerachtige liefde Gods, door de 1699 UBT
 kennisse Gods, ende door het uytleggen van dese naer-
 volgende en meer andere vragen, Gummarus Huygens

Van drukker **Judocus Ludovicus D'Herdt** werden eveneens een aantal nieuwe niet gekende drukwerden teruggevonden:

- Regels ende aflaeten des Broederschaps van het 1772 UFSIA /
 H.Kruys, ingestelt in de Parochiale Kerke van Hersele BKUL
 Aflaeten die iedereen kan verdienen voor syn selve oft 1778 UFSIA
 voor de zielen in 't vagevuer
 Icon Mariae Theresiae imperatricis reginae Hungariae 1780 UFSIA
 ac Bohemiae, archiducis Austriae, J. van Langenhove
 Zin-spelende eer-dicht op de naem van . . . myn heer 1788 SBA /
 Joannes Pameleire in letterwissel : eere aen Syon- UFSIA /
 palm. Den XLVIII prelaat van de HH Cornelius en BKUL
 Cyprianus . . . nevens Ninive, op den dag van zyne
 myteringe den 8 april 1788
 Zin-spelende vereenige der dry-waapen-spreuken 1788 UFSIA
 van de Gilde van St Sebastiaen, abdy van HH
 Cornelius en Cyprianus, en den Seer Eerwerdigen
 Myn Heer Joannes Pameleire
 Couplets adressés à Son Excellence Monseigneur Van 1790 KBB
 der Mersch général d'artillerie, commandant les armées
 de Provinces belgiques, à son passage à Alost le
 fevrier 1790
 Gebed dienstig ten tyde van den Jubilé ende op de 1791 UFSIA
 dagen van vollen aflaet
 Advertentie. Actum in het Landhuys ter vergaderinge 1792 ARAB
 van de provisionele Representanten der vrye Stad
 Aelst ende de prateryen van diere den 10 December
 1792, het eerste Jaer der Vreyheyd, Jean Baptist
 Callebaut
 Het Vlaemsch zetting-boeksken, inhoudende d'opreg- 1793 UFSIA
 te parctycke van de Vlaemsche pointingen ende zet-
 tingen
 Historie van de geduerige aanbiddinge van het 1793 UFSIA

- Allerheyligste Sacrament de Autaers
 Catechismus ofte christelyke leeringe, gedeelt in vyf 1795 UFSIA
 deelen ende een-en-veertig lessen voor de Catholyke
 jongheyd van het arts-bischdom, ende all de andere
 bischdommen der provincie van Mechelen
 Het Leven van den H. Eligius, Bisschop van Noyon s.d. Privé
 Catechismus ofte christelyke leeringe, gedeelt in vyf s.d. SBA
 deelen ende een-en-veertig lessen voor de Catholyke
 jongheyd van het arts-bischdom, ende all de andere
 bischdommen der provincie van Mechelen

Van **Jean Jacques Du Caju** werden twee werkjes teruggevonden, die echter wel tot nadenken stemmen:

- Lijste der toneel-stukken die te bekomen zijn bij J. s.d. SBA
 Sacré, tot Aelst
 Cathechismus ofte christelyke leeringe, ... ca. 1790
 BVUA

Wat betreft het eerste werkje lijkt het bijzonder ongewoon dat Du Caju zou ingestaan hebben voor het drukken van toneelstukken die te verkrijgen zouden geweest zijn bij een collega – concurrent drukker in Aalst, terwijl voor wat betreft het tweede werkje de vermoedelijke uitgifte datum vrijwel onmogelijk is. Op dat moment was Du Caju alleszins nóg niet in Aalst gevestigd en speelde drukker D'Herdt hier nog steeds de eerste viool voor alles wat drukwerken aanbelangde.

Zowel uit de Aalsterse als uit de Brusselse periode van **Jozef Sacré** werden verschillende werken aangetroffen.

Aalsterse periode:

- De schoenlapper en de rentenier, Jean Baptiste 1817 UBL
 Lourdet de Santerre
 Catalogue van eene schoone verzaemeling 1819 KBB
 Nederduitse boeken, alle meest tot de helft vermindert
 in prijs
 Lusthof der zielen, beplant met godvruchtige oefeningen, litanien, gebeden en onderwyzingen s.d. BKUL

Brusselse periode:

De schoolmeester en zijne vrouwe	1828 SBA / UFSIA
Avondschemering, Willem Bilderdijk	1828 SBA / UFSIA BKUL
De Vloek des romeins, A. von Kotzebue	1830 SBA
Epitome historiae sacrae	1830 SBA
Gemaekte rekeningen voor het doen van betalingen of te ontfangen van Nederlandsch, Brabandsch of Belgiesche geld-specien	1834 SBA
Etrennes mignonnes pour la présente année, almanak	1839 KBB
Chansons de A. Fournier, A. Fournier	1843 BKUL
De bankier en de bedelaar, J Ph Sterk	1843 SBA
La sirène, opéra-comique, Eugène Scribe	1845 SBA
Den betooverden minnaar: liedekens almanak	1849 SBA

Van **C. G. Spitaels** tenslotte werden nog een drietal werkjes teruggevonden:

Institutiones grammaticae Latinae ex optimis excerptae grammaticis, ad usum collegii Alostani	1824 BKUL
Biblia Sacra Vulgatae Editiones, 15 delen, J. S.	1825-29 UBT
Menochius, P. Tournemines	
Réfutation des observations sur les libertés de l'église Belgique	1830 UBT

Voor wat betreft *Biblia Sacra* werd in vorige inventaris slechts gewag gemaakt van 11 delen. Deel 12 – 15 hebben als annotatie *quibus accedit supplementum a P. Tournemino collectum*.

D. D'HERDT

Spaarzaamheidstraat 3
9300 Aalst

Lijst der afkortingen

KBN	: Koninklijke Bibliotheek Nederland
UBU	: Bibliotheek Universiteit Utrecht
UBT	: Bibliotheek Universiteit Tilburg
UFSIA	: Bibliotheek Universiteit Antwerpen
BKUL	: Bibliotheek Katholieke Universiteit Leuven
SBA	: Stadsbibliotheek Antwerpen
KBB	: Koninklijke Bibliotheek Brussel
ARAB	: Algemeen Rijksarchief Brussel
BVUA	: Bibliotheek Vrije Universiteit Amsterdam
BUL	: Bibliotheek Universiteit Leiden

D'HERDT, D., *De kapucijnen in Aalst vanaf de stichting van het klooster (1614) tot de uitdrijving (1797)*, Aalst, 2001, 95 p. Eigen beheer, met samenwerking van het Dirk Martenscomité - Aalst.

Onder invloed van Aartshertogen Albrecht en Isabella komen in 1614 de kapucijnen in Aalst terecht. Ze vinden een tijdelijk onderkomen bij Jan de la Quadra. Kort daarna vestigen ze zich in de Kapellestraat, in een eigendom van Jan Coecke, raadsheer van Vlaanderen. Een paar jaar later, onder overste Angelus van Veurne, start de bouw van hun kerk en klooster. Pas in 1623 wordt de kerk ingewijd.

Op bevel van de Franse bezetter, ontruimen in 1797 de religieuzen hun klooster. Vierentwintig paters kapucijnen, zes broeders en twee knechten moeten Aalst verlaten. Het zal tot begin twintigste eeuw duren, voor de Orde een nieuw klooster in Aalst bouwt. Maar dit is een ander stukje geschiedenis. Hun goederen worden staats eigendom. Het leegstaande klooster is een geschikte bergplaats voor de klokken afkomstig uit de regio. Later dient het als brandweersenaal. Klooster en kerk, een ruime hectare groot, koopt de stad aan in 1806. Van 1825 tot 1859 is er een militaire gevangenis ondergebracht en daarna de zg. Pupillenschool. De gebouwen, en gronden waren verspreid over de huidige Graanmarkt, het administratief centrum en het Koninklijk Atheneum.

In acht hoofdstukken beschrijft Dany d'Herdt de geschiedenis van de Aalsterse gemeenschap met op de achtergrond een algemeen beeld van de kapucijnenorde in de Zuidelijke Nederlanden. De bijlagen bieden een globaal overzicht van kapucijnen die ooit in Aalst verbleven. Niet minder boeiend is de bijlage over de chirurgische ingrepen door Dominicus van Boterdael. Het geeft een beeld van de geneeskunde in de periode tussen 1712 en 1729.

Het is een verdienstelijke studie, vlot leesbaar, die steunt op een doordreven archiefonderzoek met een duidelijke bronvermelding. Het boek is rijk gedocumenteerd en geïllustreerd.

Marc UYTTERSROT

LIJST VAN DE BESCHERMENDE EN STEUNENDE LEDEN 2002

Beschermende Leden (33 € of meer)

Aalst, Backaert Olivier
Aalst, Cherretté-De Block
Deinze, De Smet Gentiel
Gent, Vekeman Herman
Geraardsbergen, De Vleeschauwer Noël
Geraardsbergen, Imbo Fernand
Outer, Rollier J.

Gent, Boekh. J. Story-Scientia

Geraardsbergen, De Chou Freddy
Geraardsbergen, François Herman
Geraardsbergen, Paeleman Frans
Geraardsbergen, Rampelberg Emiel
Geraardsbergen, Van Cauwenberge Christ.
Geraardsbergen, Van De Pontseele Jan
Geraardsbergen, Van Der Maelen Pascal

Steunende Leden (22 € of meer)

Aalst, De Rycke
Aalst, De Sloover Marcel
Aalst, De Vos M.
Aalst, D'Herdt Danny
Aalst, Eeman Rudolf
Aalst, Fosselle Leo
Aalst, Gheeraerds Gustave
Aalst, Herreman J.
Aalst, Lievens Johan
Aalst, Mertens Luc
Aalst, St.-Jozefscollege
Aalst, Temmerman W.
Aalst, Van Den Bremt
Aalst, Van Driessche Alfons
Aalst, Robijns Luc

Gijzegem, Vanderhaegen Joseph

Grimminge, Pauwels Et.

Haaltert, Michiels Willy

Herzele, De Meyer Herman
Herzele, Van Den Berghe M.A.

Hove, Van Bockstaele Paul

Kessel-Lo, De Mont Hans

Koksijde, Uyttendaele Roger

Kortrijk, Hendrickx-Vanden Stichele

Lede, Cool Hilda

Lede, Van Langenhoven Bart

Lede, VTB-VAB

Affligem, Van Parijs Antoine

Anderlecht, A M P S.A.

Meerbeke, Mattens - Duville

Asse, Remy Luc

Merelbeke, De Cocker J.

Merelbeke, Van Acker K.

Berlare, Thibau V.

Brakel, De Lange Sylvain

Moerbeke, De Rijst Pierre

Brussel, Courteaux Willy

Ninove, Cassimons Jozef

Brussel, Galle Eliane

Ninove, De Klerck Pascal

Brussel, Van Lil Elis.

Ninove, De Saedeleer Eric

Ninove, Prieels William

Ninove, Scheerlinck Hans

Denderleeuw, Couck Georges

Denderleeuw, Daneels Raph.

Denderleeuw, De Ridder Marcel

Denderleeuw, Van Der Perre Wilfried

Ogy, Van Der Poorten Willy

Ophasselt, Van Santen Kristoff

Denderwindeke, Callebaut Antoine

Pollare, Van de Perre Dirk

Diest, Jacobs Roger

Sint-Gillis-Dendermonde, Cordemans Antoon

Erembodegem, Claus Gilbert

Erembodegem, Daelman Marcel

Erembodegem, Van Bockstaele Marc

Torhout, Imbo Gaston

Wichelen, Haerens Herman

Galmaarden, Nys André

Wieze, Van Driessche Luc

Geel, Tanghe Christiane

Zottegem, Van Steenberghe Jacques

INHOUDSTAFEL - JAARGANG LIV – 2002

Artikelen

- L. ROBIJNS en G. VAN BOCKSTAELE, In memoriam Baziël Boel
3- 5
- M. COCK en G. VAN BOCKSTAELE, Een adempauze in de zesjari-
ge oorlog. De Geraardsbergse burgers doen een knieval voor Lodewijk
van Male (25 februari 1381) 6-21
- W. VERLEYEN, De neogotische inrichting van de abdij Affligem na
het herstel in 1970 22-44
- K.G. VAN ACKER, Kween Gerberga (913/914 – 984) 45-49
- F. CAUDRON, Aalst 1677-1678: Geestelijkheid en stadsmagistraat
ruzieën om een processie 50-60
- S. DE SCHRYVER, Een Aalsterse winkelinboedel uit de late achttien-
de eeuw 61-67
- W.L. BRAEKMAN, Watergeus uit Letterhoutem plundert in zijn
geboortestreek (1591-1592) 68-71
- M. COCK en D. VAN DE PERRE, Over molens in Pollare en laten in
Outer. Zes onuitgegeven oorkonden van de Sint-Cornelius- en Sint-
Cyprianusabdij te Ninove (1215-1265) 81-112
- S. DE SCHRYVER, De Aalsterse ambachten vanuit een sociaal-econo-
mische invalshoek (achttiende eeuw) 113-152
- M. COCK en G. VAN BOCKSTAELE, De Geraardsbergse oorkon-
ders van 25 februari 1381. Prosopografische en zegelkundige identifi-
catie-elementen voor een sociale stratificatie (Deel 1) 153-167
- G. VANDE WINKEL en W. VERNAEVE, Bibliografie van de
geschiedenis van Het Land van Aalst (met aanvullingen uit de vorige
jaren) 169-239
- J. MEERT, De Achttiende-eeuwse Dender. Een situatieschets 240-262
- M. COCK en G. VAN BOCKSTAELE, De Geraardsbergse oorkonders
van 25 februari 1381 (Deel 2) 263-276
- D. VAN DE PERRE, Enkele nieuwe gegevens over de oudste heren van
Ninove, Steenhuize en Erpe 277-291
- K.G. VAN ACKER, Het Duits grensbeleid langs de Schelde door de

- koningen Hendrik I en Otto I 292-302
- J. MEERT, Bijlagen bij *De Achttiende-eeuwse Dender. Een situatieschets* 303-310
- D. D'HERDT, Aanvullingen bij het artikel *De boekhandel en het boekdrukkersbedrijf in Aalst van 1700 tot 1830* 311-314

Signalement

- De facsimile uitgave van het *Cartularium van Affligem* (J. OCKELEY) 72-80
- D. D'HERDT, *De kapucijnen in Aalst vanaf de stichting van het klooster (1614) tot de uitdrijving (1797)*, Aalst, 2001 (M. UYTTERSROT) 315

Mededelingen van het bestuur

- Geraardsbergen 25 april 2002 168
- Lijst van de beschermende en steunende leden 2002 316
- Inhoudstafel 317-318

Speciale uitgave

- Losse kleurenreproductie op groot formaat (40 x 60 cm) van de 'Geraardsbergse oorkonde van 25 februari 1381'

VERNIEUWING VAN DE ABONNEMENTEN

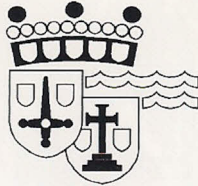
Het Land van Aalst gaat in 2003 zijn 55ste jaargang tegemoet. Kwaliteit en afwisseling blijven onze ingrediënten voor een boeiende inhoud. Wij bestaan voor en dank zij ons lezend publiek. Daarom dank aan al onze abonneementen. We blijven rekenen op uw steun ook in 2003, vooral van onze beschermende en steunende leden.

Abonnementen worden geacht door te lopen tenzij ze telefonisch, schriftelijk of per e-mail worden opgezegd. Stort onmiddellijk uw bijdrage met bijgevoegd overschrijvingsformulier. Onze lidgelden blijven ongewijzigd:

- € 15 gewoon lid
- € 22 steunend lid
- € 33 beschermend lid

De lijst van de steunende en beschermende leden 2003 wordt in nr. 4 van de jaargang afgedrukt. Elk nieuw lid ontvangt gratis onze gekleurde Sanderuskaart (af te halen bij één van de bestuursleden).

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5

Volledige jaargang: € 16

Niet alle jaargangen en nummers zijn nog in voorraad.

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949-1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Kaarten van het voormalige "Land van Aalst" - kleurendruk:

- Horenhaut (1596), 1988: € 24

- Sanderus, 1998: € 5

5 Reproducties van Sanderusprenten - kleurendruk - 1998-2000

- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel - Idegem

per stuk: € 2,5

volledige reeks in mapje: € 10

De prijzen zijn te verhogen met de portonkosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot : tel. 053 70 21 79.

e-mail: marc.uyttersprot@belgacom.net

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade.

DE RIEMAECKER
printing
B V B A

50
1947
1997

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. (055) 21 14 04 • Fax (055) 21 20 00 • ISDN (055) 20 65 99
e-mail: info@deriemaecker.be • website: <http://www.deriemaecker.be>

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

M. COCK EN G. VAN BOCKSTAELE	
De Geraardsbergse oorkonders van 25 februari 1381 (Deel 2)	263-276
D. VAN DE PERRE	
Enkele nieuwe gegevens over de oudste heren van Ninove, Steenhuize en Erpe	277-291
K.G. VAN ACKER	
Het Duits grensbeleid langs de Schelde door de koningen Hendrik I en Otto I	292-302
J. MEERT	
Bijlagen bij <i>De achttiende-eeuwse Dender: een situatieschets</i>	303-310
D. D'HERDT	
Aanvulling bij <i>De boekhandel en het boekdrukkersbedrijf in Aalst van 1700 tot 1830</i>	311-314
Signalement	315
Lijst van beschermende en steunende leden 2002	316
Inhoudstafel jaargang 2002	317-318

